

JOGHISTÓRIA

♦ az ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jогtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének folyóirata ♦

I. Mátyás címerhasználat

4. oldal

A TARTALOMBÓL:

[alkotmány- és jogtörténet]

- A LEÁNYNEGYED INTÉZMÉNYTÖRTÉNETE
- A HATALMASKODÁS BŰNE A RENDI MAGYARORSZÁGON

[tdk hírek]

- GÖDÖLLŐN JÁRT A MÁJTI TDK CSAPATA

[jog és kultúra]

- TIZENKÉT DÜHÖS EMBER
- FÉLJ BÁTRAN

ISSN 2062-9699

[tartalomjegyzék]

[főszerkesztői köszöntő]	3
-----------------------------------	---

[alkotmány- és jogtörténet]

Joó László Ádám: I. Mátyás címerhasználata.....	4
Kovács Ákos: A párbaj története Magyarországon a XIX. század második felétől a XX. század első feléig.....	7
Gera Anna: „Holtig vízen és kenyéren / Raboskodva bűnhődöl te” – Arcképek a márianosztrai női fegyházból	12
Zanócz Gréta: A leánynegyed intézménytörténete.....	17
Csiki Gergely: Néhány töredék az Állami Számvevőszék megalakulásáról és első elnökének kinevezéséről ..	21
Sall Zsófia: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának alakulása a 20. század elején	26
Vántus Bolgárka: A hatalmaskodás bűne a rendi Magyarországon	31
Kárász Marcell: Szabadságvesztés-büntetések a Csemegi-kódexben	36

[jog és kultúra]

Filmajánló • Tizenkét dühös ember.....	41
Könyvajánló • Félj bátran.....	42

[tdk hírek]

Barkóczy Dávid, Nagy Virág Eszter: Bemutatkozik a MÁJT TDK	43
Sziládi Péter: Tanulj Németország legpatinásabb egyetemén, avagy Universitát Heidelberg - „Jövő 1386 óta”	44
Kovács Ákos: Gödöllőn járt a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék demonstrárorainak csapata	46

A címlapon Mátyás király régi ezer forintoson látható portréja található.

© Barkóczy Dávid, Kovács Ákos, Zanócz Gréta 2018
© A szerzők, 2018
© Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, Joghistoria, 2018

Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet.

Elérhetőségünk: joghistoria@gmail.com

JOGHISTÓRIA

SZERKESZTŐSÉG

Felelős szerkesztő:
dr. Képeßy Imre

Főszerkesztők:
Zanócz Gréta
Kovács Ákos
Barkóczy Dávid

ROVATVEZETŐK

Barkóczy Dávid
(Alkotmány-és jogtörténet)

Kovács Ákos
(TDK hírek, Jog- és kultúra)

Sall Zsófia
(Jog- és kultúra)

KORREKTÚRA

dr. Képeßy Imre

BORÍTÓTERV ÉS
BELSŐ TERVEZÉS

Barkóczy Dávid

KIADJA

Eötvös Loránd
Tudományegyetem Állam-
és Jogtudományi Kar
Magyar Állam- és
Jogtörténeti Tanszék
(Cím: 1053 Budapest,
Egyetem tér 1-3., II. em. 211.;
Tel./Fax.: 06 1 411 6518)

ISSN 2062-9699

KAPCSOLAT

joghistoria@gmail.com

LAPZÁRTA

2018. április 23.

Kedves Olvasóink!

A Joghistoria szerkesztőségének nevében sok szeretettel köszöntünk Titeket! Folyóiratunk az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének hivatalos lapja. Kiadványunk immár több mint két évtizede biztosít lehetőséget Tanszékünk demonstrátorainak és a Tudományos Diákkörben résztvevő hallgatóknak arra, hogy alkotmány- illetve jogtörténeti témájú tanulmányaikat, kutatásaik eredményét publikálják. A korábbi TDK Híradó 2011 óta ISSN számmal is rendelkezik, tehát nemzetközileg elismert időszaki kiadványnak minősül, ezáltal az újságban megjelenő tanulmányok tudományos publikációnak számítanak.

Az elmúlt években nem csupán külsejében, hanem tartalmában is megújult a folyóirat. Legfőbb célunk volt a hagyományok megőrzése mellett egy olyan átalakulás megvalósítása, mely lehetővé teszi a tudományos ismeretek szélesebb körű terjesztését, a folyóirat népszerűsítését, illetve a hallgatók és a tanszék közötti kapcsolat elmélyítését. A Joghistoria új, állandó, tematikus rovatokkal jelentkezik, melyek a tudományos igényű írások mellett a közösségi híreknek és a kulturális tartalmaknak is teret biztosítanak. Az újság személyesebb hangvétele, a beszámolók és a fényképek mind azt a célt szolgálják, hogy az olvasók még inkább betekintést nyerjenek a TDK és a tanszék mindennapjaiba. Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet.

Aktuális számunkban a **Alkotmány- és jogtörténet** rovatunkban a párbaj és a hatalmaskodás történetéről, a márianosztrai fegyházzól, a leánynegyedről, az Állami Számvevőszék megalakulásáról, Mátyás király címerhasználatáról, valamint a szabadságvesztés-büntetés Csemegi-kódex-beli szabályozásáról olvashattok. A **TDK hírek**ben többet tudhattok meg a Tudományos Diákkör mindennapi tevékenységéről és munkájáról, beszámolunk a TDK tagjainak gödöllői látogatásáról, valamint a TDK egyik demonstrátorának németországi Erasmus élményeiről és tapasztalatairól olvashattok. **Jog- és kultúra** rovatunkban végül egy-egy jogi vonatkozású filmet, illetve könyvet ajánlunk Nektek.

Kellemes olvasást kívánunk!

Zanócz Gréta

Zanócz Gréta
főszerkesztő

Kovács Ákos

Kovács Ákos
főszerkesztő

Barkóczy Dávid

Barkóczy Dávid
főszerkesztő

I. Mátyás király címerhasználat

Írta: JOÓ LÁSZLÓ ÁDÁM

Bevezetés

Az uralkodói címerek XII. században történt elterjedése a Magyar Királyságot is érintette. Árpád-házi királyaink idejében jelentek meg a ma is használt államcímerekben tovább élő vörössel és ezüsttel hétszer vágott mező, valamint a kettős kereszt. Először Károly Róbert egyesítette arany lilomos családi címerét az Árpádokat (azaz a Magyar Királyságot) jelképező sávozott pajzsral, ami ettől kezdve az uralkodók címerhasználati felségjogának részévé vált. Ha egy-egy terület az uralmuk alá került, annak címerét felvették sajátjukba, hogy ezzel is kifejezzék birodalmuk nagyságát. Mindez a XIX. század végéig szokásjogi alapon létezett, hiszen nem találni jogszabályi rendelkezést, amely pontos leírást adott volna a király és/vagy az ország címeréről, vagy e felségjogot deklarálta volna. A címerek uralkodói pecséteken, pénzérméken, pajzsokon, krónikákban és művészeti alkotásokon jelentek meg.

Hunyadi Mátyás királlyá választásának 560. évfordulója alkalmából megfelelő alkalom kínálkozik arra, hogy bemutassam az igazságos király által használt címerek változatait birodalma területgyarapodásával összefüggésben, valamint ismertessem Arany János idevonatkozó versének részletét.

Mátyás címerének változatai

I. Mátyást 1458. január 24-én választották magyar királlyá, azonban koronázására csak hat évvel később kerülhetett sor (amikor az elzárószított Szent Koronát kiváltották III. Frigyes német-római császártól). Uralkodásának harminckét évében összesen tizenhatféle pecsétet használt, ebből tizenhárom magyar királyként. A pecsétjein megjelenő címerek igen változatos képet mutatnak: első titkos pecsétje (amelyet bizalmas kancelláriai levelezéséhez használt) „egy szív-pajzsral ellátott négyelt kerekalpu

pajzsban a nyolc magyar pólyát, a hármashalomból kiemelkedő kettős keresztet, Dalmácia címerét, a Hunyadi-család oroszlánját¹ és hollóját ábrázolja”². A későbbiekben Szlavónia, Galícia (Gácsország), Lodomeria és Luxemburg címerei is társultak a fentiekhez különböző elrendezésekben.

1469. május 3-án a cseh katolikus rendek királyukká választották Hunyadi Mátyást, aki ténylegesen csak Morvaország, Lausitz és Szilézia felett gyakorolhatta hatalmát, hiszen az el nem foglalt országrészek uralkodója továbbra is a huszita Podjebrád György maradt.

1485-87-ben elfoglalta Bécset, valamint Karintia és Stájerország keleti részeit. Ekkor felvette az „Ausztia hercege” címet. Hódításaival párhuzamosan a cseh oroszlán, a morva és a sziléziai sas, a lausitzi tinó, valamint Ausztia vörös-ezüst pólyás³ címere is csatlakozott Mátyáséhoz. Az 1486-ból származó második cseh királyi titkos pecsétjébe, valamint cseh királyi és osztrák hercegi titkos pecsétjébe beépítette a meghódított területek címereit:

„Az óramutató járásával ellentétes irányban a kettős kereszt, a Hunyadi-család oroszlánja és hollója, s új címei képviselőjében Lausitz tinója, Morvaország és Szilézia sasa látható”. „Az első mezőben a hétszer vágott magyar címer, a másodikban a Hunyadiak oroszlánja, a harmadikban az osztrák pólya, a negyedikben a morva sas jelenik meg, a szív-pajzsban pedig a Hunyadi-család hollója foglal helyet”⁴

Arany János címerleírása

A költő a Bach-korszak elnyomása alatt szívesen választott témát művéhez történelmünk dicső lapjairól. Így született meg 1855-ben a Stanzák „Mátyás dalünnepe” eposzi kísérletből című költeménye⁵, amelynek egy részletében

gazdagon leírja a 370 évvel azelőtt elfoglalt Bécsbe bevonuló nagy király országainak címereit:

*„Ott a négy ezüst csík szép vörös mezőben,
Látszik, hogy piros vér megáztatta bőven,
De a hét orosz lány nincsen immár közte
(Hét magyar vezérünk) mint egykor-időben.
Hanem ott az András érseki keresztje,
Jeruzsálemnél azt ő maga szerezte.
Mindez ábrázolva mesterül egy képen,
S Hunyadi hollója gyűrüvel közében.*

*Ott lebeg Csehország büszke oroszánja,
Jóllehet mérgében a nyelvét is hányja;
Koronás fő három, mellyel bír a dalmát;
S a szomszéd horvátok egyszerű kockája.
Kardos kar jelenti Ráma birodalmát,
Vadkan feje s négy hold a szerbek uralmát;
Hármas koronával Gácsország dicsekszik,
A szerémi szarvas zöld fa tövéen fekszik*

*Hát ama nap és hold, a hét sziklavárral
S aranyos mezőben a turul madárral?
Te vagy az, te vagy az, gyöngy kis ország,
Erdély!*

*Aztán a bolgár föld a három agárral.
Azután Etelköz, melyet ősi kard-él
Szerze a Bog mellett, a szőke Szerednél;
Jő Kunország ebe, s a moldvai marha,
S Havas-el hollója, kis keresztjét tartva.”*

Habár a művelt költő a teljesség igényével igyekezett minden Mátyás által uralt terület címerét megjeleníteni, a valóságban a király csak afentiek egy részét használta. Valószínűleg az uralkodó egyik oklevelében felsorolt címei⁶ szolgáltatták az alapot a szabatos leíráshoz.

Ezen kívül a tartalma némi magyarázatra és helyesbítésre szorul. A sávozott mezőkben kizárólag Imre és II. András királyok idején ábrázoltak oroszánokat, és a számuk több esetben a héttől eltérő volt⁷. Nem lehet kizárni, hogy tényleg a hét honfoglaló törzsfőt jelképezték, azonban valószínűbbnek tűnik az oroszán, mint felséges állat pajzsra emelése. A kettős kereszt biztosan nem „jeruzsálemi” II. András címerében jelent meg először, hiszen már édesapja, III. Béla

is használta azt (neveltetésének helyéről, a bizánci császári udvarból hozhatta magával)⁸.

Egyetlen fennmaradt címerében sem jelenik meg Ráma (Bosznia), Szerbia, a Szerémség, Erdély, Kunország, Moldva és „Havas-el” (Havaselve, Havasalföld) jelképe. Ezen területek rövid ideig vagy egyáltalán nem tartoztak Mátyás uralma alá, vagy a későbbi századokban alakult ki címerük (pl. Erdély esetében 1590-ben⁹). Korábbi királyaink vették fel e területek uralkodói címeit, és koronázásukkor esküt tettek megtartásukra vagy visszaszerzésükre¹⁰. Etelköz címeréről pedig hallgatnak a források, és megfoghatatlan, hogy e területet miért sorolta a költő Mátyás király birodalmához. Talán a historizáló magyar romantika hatása lehet, amely a dicső múltat még dicsőbben akarta ábrázolni, s az ősi földet is a haza részének tekintette.

Mátyás király címereinek egyéb megjelenései

Az uralkodói pecséteken kívül számos más megjelenési formája maradt fenn Mátyás címereinek. Világhírű Corvináinak címerei követték az aktuális címerábrázolásokat, így a birodalom terület-gyarapodását ezen könyvek által is végig lehet követni, ahogyan számos pénzérméje tanulmányozásával.

Thuróczy-féle címer

Heraldikai érdekességnek számít az 1488-ban megjelent Thuróczy-krónikában ábrázolt birodalmi címer, amely Mátyás és felesége, Aragóniai Beatrix címereit jeleníti meg a címergyűrűben az uralt országok jelképeivel. Egyáltalán nem volt szokásos, hogy az uralkodó címerébe beillesztették a felesége családi címerét is, azonban a királyné hatalma és befolyása

indokolhatta ezt a megoldást¹¹. Ráadásul máshol nem találkozunk ezzel a fantáziacímerrel, amely sosem állt hivatalos használatban, bár kétség kívül esztétikus.

„Az óramutató járásával ellentétes irányban haladva a 2. pajzsba az ezüst mezőben ágaskodó, lábában arany koronát tartó beszercei oroszlán, a 3. pajzs kék mezejébe a három, aranykoronás leopárdfej került. A negyedik pajzs arany mezejében az egyfejű fekete német sas, a következő kék pajzsában az egymás alá-föle helyezett két arany korona (Galícia címere) látható. Ezt a hatodik pajzs vörös mezejében az osztrák ezüst pólya követi, majd a hetedik pajzs kék mezejében az ezüsttel és a vörössel kockázott morva sast, a nyolcadik pajzs vörös mezejében az arany luzsicei (lausitzi; a szerző) ökröt láthatjuk, s a kilencedik pajzs ezüsttel és kézzel sávozott vörös oroszlánja (Luxemburgi oroszlán?) zárja a címergyűrűt.”¹²

Mátyás hódításainak érdekes emlékei maradtak fenn a görlitzi és wroclawi városházák díszítő elemei között¹³. Az előbbi épület homlokzatán és az utóbbi mennyezetén a mai napig megtalálhatóak a király címerei, ami azt mutatja,

hogy a helyieknek nincsenek rossz emlékeik ottani uralkodásáról.

1490-ből származik bőrrel borított fa halotti pajzs, amelynek közepén a hétszer vágott mezőből, a cseh oroszlánból, a kettős keresztből, a három dalmát leopárdfejből és a Hunyadi-hollóból álló címere látható. A pajzs szélén még helyet kaptak Galícia és Morvaország címerei is¹⁴.

Összegzés

I. Mátyás király kettős (születésének ötszázhetvenötödik, királlyá választásának ötszázhatvanadik) évfordulója alkalmából igyekeztem bemutatni a címerhasználatának főbb jellemzőit, elsősorban az ehhez kapcsolódó felségjog alapján. Az idézett versből kitűnik, hogy milyen nagyszerű eredménye lehet a címertan és az irodalom összefonódásának. Arany János születésének nemrég aktuális kétszázadik évfordulója és a Mátyás-emlékév összekapcsolásaként, remélem, méltó emléket állítok mindkét kiemelkedő történelmi-irodalmi személynek.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ A fekete hollónál kevésbé ismert címerállatot Hunyadi János kapta beszercei grófi címével együtt V. László királytól 1453-ban.

² DR. KUMOROVITZ Bernát Lajos: Mátyás király pecsétjei. In: Turul (A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye), 1932/1-4. 7.o.

³ „Ha a vágó vonalak száma páros, akkor minden második tagot pólyának nevezzük.” Forrás: ÁLDÁSY Antal:

Címertan. Máriabesnyő-Gödöllő, 2008, Attraktor Kft. 29.o.

⁴ KUMOROVITZ 1932 i.m. 9-10. o.

⁵ ARANY János összes költeményei. Budapest, 1992, Unikornis Kiadó. I. kötet 226-229.o.

⁶ Például: (Nos, Mathias Dei gratia) rex Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Gallitie, Lodomerie, Comanie et Bulgarie, necnon Slesie et Lucemburgensis dux marchioque Moravie et Lusatie etc. Forrás: MARTÍ Tibor: Oklevelek Aragóniai Beatrix hagyatékából. In: Történelmi Szemle, 2017/3. 502.o.

⁷ BERTÉNYI Iván: Új magyar címertan. Budapest, 1993, Maecenas Könyvkiadó. 67-70.o.

⁸ BERTÉNYI Iván: Magyar címertan. Budapest, 2003, Osiris Kiadó. 63-64.o.

⁹ DONÁSZY Ferenc: Erdély címere. In: Turul (A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye), 1940/3-4. 88.o.

¹⁰ LASZLOVSZKY József: A magyar címer története. Budapest, 1990, PYTHEAS Kiadói és Grafikai Szolgáltató Kft. 18.o.

¹¹ BERTÉNYI Iván: Címerváltozatok a középkori Magyarországon. In: Levéltári Közlemények, 1988/1. 39.o.

¹² BERTÉNYI 1988 i.m. 38.o.

¹³ WENZEL Gusztáv: I. Mátyás király czimere a boroszlói és a görliczi városházakon. In: Archaeologiai Közlemények, 1861/2. 175-178.o.

¹⁴ ZOLNAY László: Mátyás király temetési pajzs. In: Budapest (a főváros folyóirata), 1978/1. 42-44.o.

A párbaj története Magyarországon a XIX. század második felétől a XX. század első feléig

Írta: KOVÁCS ÁKOS TIBOR

1908. június 4. és 6. között tartották meg Budapesten az első nemzetközi párbajjellenes kongresszust, idén éppen 110 éves évfordulóját ünnepelhetjük ezen kiemelkedő eseménynek. A modern állam kialakulását követően az éppen regnáló politikai hatalomtól függetlenül állandó cél volt kialakítani az állam büntető monopóliumát és letörni a magánúton történő jogérvényesítést, főleg a büntető anyagi jog hatálya alá eső cselekmények esetében. Európai összehasonlításban Magyarországon kiemelkedően elterjedt volt a párbaj, mely főként a becsületsértés vétségének megtorlására szolgált. Mondanom sem kell, a párbaj azokat az időket idézi, amikor még nem létezett monopolizált büntetőhatalom, az emberek magánbosszú útján torolták meg a jogellenes cselekményeket. Az elkövetkezendőkben szeretném bemutatni a párbaj magyarországi történetét, különös tekintettel annak társadalmi jellemzőire, a párbaj fogalmára, formáira és a lovagias eljárás folyamatára, majd a büntető anyagi jogi szabályozás áttekintésére.

A párbaj, mint társadalmi jelenség

Írásom elején szeretném leszögezni, hogy a párbaj, mint olyan nemcsak a joghoz kapcsolódik, hanem rendkívül erős szociológiai vonatkozásai is vannak. Ahhoz, hogy megértsük a párbaj kialakulásának okát, el kell mélyednünk a XIX. század társadalmi berendezkedésében. Ugyanis hiába vagyunk a nagy francia forradalom után 100 évvel, az ott megfogalmazott alapvető emberi jogok – úgy, mint szabadság, egyenlőség, testvériség – még mindig nem tudtak széles körben elterjedni és érvényesülni. A társadalmi

pozícióharcban még mindig óriási jelentősége volt a származásnak, illetve egyes társadalmi rétegek hatalmas kiváltságokban részesültek. Ezek a jellemzők hatványozottan érvényesültek Magyarországon is, ahol még mindig a nemesség és a nagypolgárság bírt a legtöbb jogosultsággal. A jobbágyfelszabadítás következtében eltűntek a rendi kiváltságok, megvalósult a jogi értelemben vett egyenlőség, azonban mégis megmaradtak olyan irratlan társadalmi szabályok, melyek erősen elkülönítették és megkülönböztették a társadalom felsőbb rétegeit.

Norbert Elias a német társadalomban vizsgálta meg azokat a társadalmi rétegeket, melyek közösen alkották a *párbajképesek társadalmát*.¹ Ezen felsőbb osztályok képviselői bármikor fegyveres elégtételt vehettek azon, aki érzetük szerint a becsületükbe gázolt. Ez természetesen nem adatott meg mindenkinek. Nem mehetünk el amellet sem, hogy a bírók, akik hivatottak lettek volna a párbajjal kapcsolatos ügyekben ítélni, szintén a párbajképesek társadalmi rétegéből kerültek ki, ennél fogva sokszor elfogultak voltak törvénykezésük során. Persze ez a tendencia különösképpen a XX. század elejére megváltozni látszott, és egyre több politikus mentelmi jogát függesztették fel, hogy le tudják tölteni államfogház-büntetésüket, természetesen ezekről az eseményekről a korabeli lapok részletes beszámolókat közöltek.²

Számos párbajkódex szerzője hosszasan ecseteli, hogy miért van még mindig létjogosultsága a párbajnak. Clair Vilmos a párbaj létét azzal indokolja, hogy „a társadalom megtagadja a közösséget a férfiúval, aki megfelelő elégtételt nem vesz a becsületén esett sérelemért.”³ Dr. Rácz Vilmos ellenben úgy gondolja, hogy vannak bizonyos sérelmek, melyeknek nyilvánosságra jutása – értsd egy tárgyaláson történő bizonyítása – nagyobb sérelmet okoz a sértettnek, mint maga a sértés, amit elszenvedett.⁴ Továbbá ugyanezen szerző szerint ha nem lenne párbaj, akkor soha nem lenne a becsületsértés után békülés úriemberek között⁵, hiszen „senki sem viszi szívesen vásárra a bőrét”, a józanabb gondolkodású urak igyekeztek elkerülni a párbajt.

Herczegh Mihály, aki 1870-től az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi tanára volt, tanulmányában hosszasan taglalja az erkölcsi normák züllesztését, illetve a „betyárság” terjedését⁶, erre pedig a törvények – állítása szerint – nem tudnak hatékony választ adni. Így szükség van egy olyan jogérvényesítő eszközre, mely ugyan bűncselekmény, azonban mégis alkalmas arra, hogy a szokásjogi normákkal összhangban valaki elégtételt vehessen megsértőjén.

A „modern párbajok” egyértelműen a lovagi párbajokból fejlődtek ki, melyeket „hírért, dicsőségért és becsületért vívtak a nemes lovagok.”⁷ Ebből következően csakis lovagias egyének élhettek ezzel az előjoggal. Továbbá nem volt elég pusztán a lovagiaság, hanem kizárólag kifogástalan gentlemanek állhattak ki egymással szemben.⁸

A párbaj fogalma, formái és a lovagias eljárás

A párbaj fogalmát többféleképpen lehet meghatározni. A következőkben néhányat idézni fogok, majd megvizsgálom a definíciókban rejlő közös elemeket. Előljáróban annyit meg kell jegyezni, hogy a Csemegi-kódex nem határozta meg a párbaj fogalmát, annak meghatározását a tudományra bízta.⁹ „A párviadal alatt két személynek, megelőzőleg történt kihívás és annak elfogadása folytán meghatározott szabályok szerint, öldöklő fegyverekkel vívott harcát értjük.”¹⁰ Clair Vilmos a következő definíciót adja: „Párbajnak nevezük azt a viadalt, amelyet két egyén, segédek vagy tanúk jelenlétében s ezeknek előleges és közös megegyezésével előírt feltételek mellett, valamely sértésen alapuló kihívás eredményeképpen öld fegyverekkel vív.”¹¹

Felesleges több meghatározást megvizsgálni, ugyanis megállapítható, hogy a párbaj fogalmában konszenzus állapítható meg a szerzők között. Angyal Pál tanulmánykötetében végigtekinti a párbaj közfelfogáson alapuló és a korabeli hatályos Btk.-ból absztrahálható szabályait. Az bizonyos, hogy párbajról csak két személy harca esetén beszélhetünk, több személy között lezajló viadal esetén a cselekmény az 1879.

évi XL. törvény (Kbtk.) 75. §-a alapján minősülne,¹² lefordítva a ma hatályos Btk. nyelvére a garázdaság bűncselekményét valósítaná meg.¹³ A párbaj testi érintkezést is feltételez, tehát egyik fél a másikat testileg legyőzni iparkodik.¹⁴ Mindkét fél részéről szükséges a komoly akaratelhatározás és a támadásra irányuló szándék. A fegyver olyan eszköz, melyet a párbajszabályok is annak tekintenek, azonban mivel itt szokásjogi normákról beszélünk, melyeknél van ugyan egyfajta konszenzus, azonban lehetnek eltérések is abban, hogy az egyes párbaj-kódexek mit tekintenek fegyvernek. Tehát érdemes a fegyverre technikai értelemben utalni. Így fegyvernek tekinthető minden olyan eszköz, mely az élet kioltására alkalmas, és a párbaj-kódex is fegyverként ismer el.

A párviadal szándékos cselekmény, minden stádiumban megvalósítható (előkészület – kihívás és annak elfogadása; kísérlet – kiállítás; befejezett alakzat – az egyik fél támadóan lép fel). A védett jogi tárgy az ember testi épsége és élete, azonban többen vitatkoztak ezzel a nézettel. Ludwig Feuerbach, Hagbard Berner, Hugo Hälschner és az akkor hatályos olasz Btk. az igazságszolgáltatás ellen irányuló cselekményként tekint rá¹⁵, C. J. Anton Mittermaier és Heinrich B. Gerland, továbbá a francia Code Pénal a közrend elleni cselekményként értékeli.

Angyal Pál definíciójában a következőképp foglalja össze a párbaj fogalmi ismérveit: „a párviadal két személynek kölcsönös megegyezésen alapuló s a korabeli társadalmi felfogás által szentesített párbajszabályok szerint egymás ellen lefolytatott és azok életét vagy legalább is testi épségét veszélyeztető küzdelem.”¹⁶

A párbajok különböző fajtáit oly módon különböztetjük meg, hogy a felek milyen fegyvert választottak. Három fegyvernem különült el egymástól: a kard, a vitéz (franciául „*raprière*”) és a pisztoly. Magyarországon leginkább a kard és a pisztoly voltak elterjedt párbajfegyverek, a vitéz Nyugat-Európában, leginkább Franciaországban. A magyar párbajszabályokba arra az esetre került be, hogy ha külföldi kívánta volna választani, akkor lehessen rá lehetősége. A fegyverekre

szigorú követelmények vonatkoztak. Mind a kardnak, mind a vitéznek alak-, hossz-, súly- és súlypontfekvésre nézve egymással teljesen egyenlőnek kellett lenniük, és azonos mértékében lehettek élesek és hegyesek, vagy tompák, valamint kardpárbajoknál, ahol tiltott volt a szúrás, a kard végét le kellett törni vagy köszörülni. A pisztolyoknak újnak és egy párból valóknak kellett lenniük, és csövük között nem lehetett három cm-nél nagyobb az eltérés.¹⁷

Muszáj szót ejteni még az amerikai párbajról, melyet az akkori közfelfogás igazán nem tekintett párbajnak, ugyanis itt nem valósultak meg azok a fogalmi elemek, melyeket a párbaj különböző definícióiban láthattunk. Az amerikai párbaj lényege, hogy két személy kölcsönösen megegyezik abban, hogy kisorsolás után melyikük legyen öngyilkos.¹⁸ A Csemegi-kódex nem is a párbajvívásra vonatkozó szabályoknál tárgyalja, hanem az öngyilkosság szabályainál, speciális elkövetési módként. (283. §)

Ahogy arra már írásom elején utaltam, a párbaj eredete a középkor idejére tehető, a lovagkor idejéből származnak azok az elemek, melyek a modern párbaj lépéseinek tekinthetők. Azonban fontos megjegyezni, hogy a „lovagias eljárás” nem feltétlenül végződik mindenképpen párviadalal. Ahogy erre Dr. Rácz is utal könyvében, „a lovagias eljárást több évezredek élet termelte ki és szabályait a szokásjog foglalta rendszerbe. Szankciója: a párbaj”.¹⁹ Tehát a szerző a párbajt, mint szankció emlegeti, egyfajta végső mozzanatként, melyre akkor kerülhet sor, ha békés úton nem sikerült rendezni a kialakult konfliktust. A lovagias eljárás irányulhat *lovagias elégtétel kérésére*, vagy *magyarázatadásra való felszólításra*.²⁰ Nézzük meg, hogy mely lépésekből tevődik össze a lovagias eljárás folyamata.

Első mozzanata, amikor az a fél, akin sértés esett, elégtételért nem a büntető bírósághoz fordul, hanem közvetlenül ahhoz, aki megsértette. Ha nem ismerték egymást a felek, akkor névjegyet cserélnek a kapcsolattartás véget. A felek megnevezik segédeiket, akik tanácskozásba kezdenek egymással, ahol eldöntik, hogy történt-e sértés és ha igen, akkor az milyen súlyú.

Meghatározzák, hogy a sértésért milyen elégtétel jár, illetve el lehet-e rendezni békés úton a konfliktust, vagy szükségszerűen sort kell keríteni a párbajra. Jellemzően egyébként nem szívesen kockáztatták életüket az urak, ezért hajlottak a békülésre, így elkerülhették a párbajt. Természetesen magára a párbajra történő kihívásra sort kellett keríteni, mert társadalmi elvárás volt, hogy akit becsületében megsértettek, kiálljon annak tisztázásáért.

A párbaj vétsége a Csemegi-kódexben

A Csemegi-kódex az élet és testi épség elleni bűntettek és vétségek között helyezte el a párviadal vétségét. Ennek a szabályozási logikának az az oka, hogy a párviadal végkimenetele kettős volt, végződhetett az érintettek halálával, azonban, ha nem halállal végződött, akkor szinte minden esetben testi sértés valósult meg.²¹ A védett jogi tárgy – ahogy az előzőekben erre már utaltam – tehát az emberi élet volt. Ahogy a párbaj fogalmánál már kifejtettem, az elkövetési mód szándékos, aktív cselekményt feltételez, fogalmilag kizárt gondatlanságról beszélni. Az elkövetési tárgy a párbajozók teste. A párviadal vétségének stádiumairól már szoltam, ezért nem fejteném ki ismét, fontos azonban kiemelni, hogy csak abban az esetben esett a cselekmény a Csemegi-kódex XIX. fejezete alá, ha a felek a párbajszabályoknak alávetették magukat, máskülönben az eredménytől függően az „a testi sértésre vagy az emberölésre vonatkozó rendelkezéseket kellett alkalmazni.”²²

A párviadalra történő kihívás és annak elfogadása

A Csemegi-kódex 293. §-a szerint már a párbajra történő kihívás, illetve annak elfogadása is – mint a párbaj előkészületi cselekménye – vétséget képez és 6 hónap államfogházzal büntethető. Akkor is megvalósult a bűncselekmény, ha az érintett nem fogadta el a párbajra történő kihívást. Fontos, hogy a kihívásnak kifejezetten párbajra, a Kúria joggyakorlata alapján fegyveres elégtételre kellett vonatkoznia.²³ Ha a párviadalra sor került, akkor a

consumptio elve²⁴ alapján a kihívás, illetve a kihívás elfogadása beolvadt a párviadal befejezett alakzatába.

Azonban, ha a kihívásra irányuló szándék nem volt megállapítható, amennyiben a sértett csak elégtételt kért, abban az esetben nem valósult meg a vétség.

A segédek és párviadalra buzdítók

A büntető törvénykönyv nem feledkezett meg a bűnsegédekről – akik nem estek egy tekintet alá a párbajsegédekkel –, valamint azokkal sem, akik meg kívánták akadályozni a felek közötti békés kiegyezést. A felbujtók súlyosabb büntetés alá estek, felbujtónak minősült az, aki párviadalra buzdított, „*vagy azért, hogy mást ki nem hi, vagy a kihívást el nem fogadja megvetéssel fenyeget: egy évig terjedő államfogházzal büntetendő.*”²⁵

A párviadal kísérlete és az elállás (296-297. §)

A párviadal vétségének kísérleti alakzata volt a párbajra történő kiállás. Ha valaki önként elállt a párbajtól, akkor nem kellett büntetést kiszabni rá. Szabályozási hézagnak tekinthető, hogy a Csemegi-kódex nem tartalmazott szabályt arra vonatkozóan, ha a felek kiálltak, párbajoztak – ezáltal véghezvitték a párbaj befejezett alakzatát – azonban a párbaj során nem keletkezett sérülés. Ebben az esetben a kísérlet és az „eredménytelen párbaj” egy büntetési tétel alá esett.²⁶

A párviadal alap- és minősített esetei

A párviadal vétségének alapesete, amikor a párviadal során sebesülés következett be. A minősített eset két alakzata, ha súlyos sérülés, végső soron pedig halál következik be. Gyakorlatilag itt befejezett és „eredményes” párbajról beszélhetünk. Az alapeseti tényállás szerint [298. § (1)] „*Aki ellenfelét párviadalban megsebesíti: két évig terjedő államfogházzal büntetendő.*” Annyit fontos kiemelni, hogy a sebesülést a párbaj során kellett okozni, tehát a párbaj után bekövetkezett sebesülés okozás nem tényállásszerű.

298. § (2): „*Ha a megsebesített fél testének valamely tagját vagy érzékét elveszítette, vagy ha a félnek a megsebesítésből gyógyíthatatlan sérülése származott: a büntetés három évig terjedő államfogház leend*” A cselekmény már akkor is tényállásszerű, ha a párviadal folyamán az egyik fél a másiknak akár csak a kisujja percét is levágja, hiszen a törvény nem fejt ki bővebben, hogy mely „testi tag” elvesztéséről van szó. Érzékelésen az élettani értelemben vett érzékelést kell érteni, tehát a látást, hallást, ízlelést és tapintást. A gyógyíthatatlan sérülést pedig a maradandó egészségkárosodás meríti ki.

És végül a legsúlyosabb eset, mely az utolsó, 3. bekezdésben nyert megfogalmazást: „*A ki pedig ellenfelét a párviadalban megölte, habár halála nem rögtön következett is be: öt évig terjedhető államfogházzal büntetendő.*” Ez a rendelkezés akkor is alkalmazható, ha a halál nem feltétlenül rögtön a párbaj után következik be, hanem a párbajból származó sérülés okozza a halált.

Fontos megvizsgálnunk, hogy az elkövető szándékának mire kell kiterjednie. Nemcsak akkor valósul meg a 298. §-ban felsorolt esetek valamelyike, ha az elkövető szándéka egyenes volt, hanem az eshetőleges szándék is ide tartozik. Tehát „*elég a viadal akarása, kapcsolatban azzal a tudattal, hogy az életveszélyes, illetve a testi épséget veszélyeztető.*”²⁷

A szabálytalan párviadal, valamint a párviadal „mellékszereplőinek” helyzete

A kódex 299. §-a a szabálytalan párbaj esetét szabályozza. Tehát, ha a párviadal során a „szokásos vagy kölcsönös egyetértéssel megállapított” szabályokat a felek megszegik, és az így lezajlott szabálytalan párbaj során valamelyik fél meghal, vagy megsebesül, akkor a cselekmény – eredményétől függően – az emberölés, vagy a súlyos testi sértés tényállása szerint fog minősülni.

A kommentárok és indoklás szerint is annak megállapítása, hogy a párbajszabályok alatt mit értünk, szakértői kérdés. A korban két jelentős

párbajkódex jelent meg, az egyik az általam is többször hivatkozott Clair Vilmos-féle, a másik pedig Bolgár Ferencz műve.²⁸ A szokásos szabályok azon szabályok, melyek széles körben elterjedtek, a kölcsönös egyetértéssel megállapított szabályok pedig azok, melyeket a felek határoznak meg, méghozzá a szokásos szabályoktól való eltéréseket pontosítják. A segédek büntetésenként rendeli büntetni a törvény, értelemszerűen vagy az emberölés, vagy a súlyos testi sértés bűncselekmény körében.

Ami a párviadal mellékszereplőit illeti, a törvény külön kimondja, hogy a tanú, orvosok, illetve azok a segédek, akik a párviadalt okozó konfliktus békés rendezésén munkálkodtak nem büntethetők.

Összefoglalás

A párbaj egy széles körben elterjedt vitarendezési módszer volt a magasabb társadalmi körökben, főként a XIX. század közepétől a század végéig, de még a XX. század elején is. Főként a becsületsértések után vettek elégtételt párbajjal,

ennek számos oka volt, az egyik az, hogy túlságosan alacsonynak tartották a becsületsértés büntetését. A másik ok, hogy néhány esetben a becsületsértés tárgyát képező állítás nyilvánosságra jutása adott esetben nagyobb sérelmet okozott az érintettnek, mint maga az állítás. Harmadrészt, sokszor az urak túlzottan alantasnak tartották, hogy a bíróság előtt bizonygassák, hogy miért érezték becsületsértőnek az állítást.

Mindenesetre az a tény, hogy a párviadalt a Csemegi-kódex önálló fejezetben büntetni rendelte, tökéletesen rávilágít arra, hogy a törvényhozók komolyan igyekeztek a párbajok számát visszaszorítani, de legalábbis a párbajok folyását keretek közé szorítani. A kódex indoklása a párbajra, mint „pusztító társadalmi kórra” utal. Azonban láthatjuk, hogy nem büntették túlzottan szigorúan a párbajt, ez talán arra vezethető vissza, hogy maguk az országgyűlési képviselők is számos esetben éltek ezen régmúlta visszanyúló vitarendezési eljárással.

Jegyzetek és hivatkozások

- ¹ ELIAS, Norbert: *A párbajképes társadalom*. In: ELIAS, Norbert: *A németekről*. Budapest, 2002, Helikon Kiadó. 42. o.
- ² JUHÁSZ Andrea: *A párviadal vétsége és az államfogház-büntetés a Csemegi-kódex szabályozásának tükrében. De iures prudentia et iure publica*, 2014. VII. évf., 2. szám 1. o.
- ³ CLAIR Vilmos: *Párbaj-Codex*. Budapest, 1914, Singer és Wolfner Kiadása. 1. o.
- ⁴ DR. RÁCZ Vilmos: *Párbaj-kodex és lovagias eljárás*. Budapest, 1923, Hornyánszky Viktor M. Kir. Udvari Könyvnyomdája. 17. o.
- ⁵ DR. RÁCZ 1923, 24. o.
- ⁶ HERCZEGH Mihály: *A párbaj keletkezése és csökkentése*. Budapest, 1903, Politzer Zsigmond és Fia. 5-6. o.
- ⁷ CLAIR 1914, 10. o.
- ⁸ DESSEWFFY Arisztid: *Párbajjellenes mozgalom Magyarországon*. Budapest, 1905, Singer és Wolfner Kiadása. 7-8. o.
- ⁹ FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest, 1909, Grill. 571. o.
- ¹⁰ KAUTZ Gusztáv: *A magyar büntetőjog tankönyve különös tekintettel a gyakorlati élet igényeire*. Budapest, 1881, Eggenberger. 549. o.
- ¹¹ CLAIR 1914, 61. o.
- ¹² 1879. évi XL. törvénycikk (Kbt.) 75. § Verekedés az utcán, vagy nyilvános téren, korcsmában, vendéglőben, vagy más nyilvános vagy a közönség használatának nyitva álló

helyen - ha testi sértés nem követett el: nyolcz napig terjedhető elzárással és ötven frtig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

¹³ 2012. évi C. törvény (Btk.) 339. § (1) Aki olyan kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

¹⁴ ANGYAL Pál: *Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal*. Budapest, 1928, Athenaeum. 96. o.

¹⁵ Ez az elmélet levezethető az állam büntető kizárólagos büntető hatalomhoz való jogáról, hiszen aki párbajozik, az semmibe veszi az állami által alkotott és a párbajt tiltó szabályokat.

¹⁶ ANGYAL 1928, 98. o.

¹⁷ CLAIR 1914, 89-90. o.

¹⁸ Pallas Nagy Lexikona, I. kötet. Budapest, 1893, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. 782. o.

¹⁹ DR. RÁCZ 1923, 22. o.

²⁰ ANGYAL 1928, 107. o.

²¹ EDVI Illés: *A büntettekről, vétségekről és kihágásokról szóló magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata*, II. kötet. Budapest, 1882, Zilahy Sámuel. 406-407. o.

1878. évi V. törvénycikk indoklása. 355. o.

²² JUHÁSZ 2014, 4. o.

²³ FINKEY 1905, 573. o.

²⁴ Az enyhébben büntetendő bűncselekmény beolvad a súlyosabban büntetendő bűncselekménybe.

²⁵ 1878. évi V. törvénycikk 295. §

²⁶ FINKEY 1905, 574. o.

²⁷ ANGYAL 1928, 111. o.

²⁸ BOLGÁR Ferencz: *A párbaj szabályai*. Budapest, 1888, Grill.

„Holtig vízen és kenyéren / Raboskodva bűnhődöl te” – Arcképek a márianosztrai női fegyházból

Írta: GERA ANNA

„Fekete szétbomlott haja hosszan hátravetve, (...) áll a magas góth-íves ablak előtt egy fiatal nő; finom vonásairól nem hiányzik más, csak az indulat; nemes arczáról más, csak a szín; nagy sötét szeméből más, csak a fény, hogy azt higgye valaki: ez alak él!”¹ - így jellemzi A rabnő című elbeszélésének főszereplőjét Jókai Mór. E sorok hősnője Athalie, az író életművében többször is visszatérő tragikus női alak, egyike azoknak, akiket Jókai a márianosztrai női fegyház lakóiról mintázott.

Az intézet, amely Márianosztrai Fegyház és Börtön néven e sorok írásakor ünnepli alapításának 160. évfordulóját, 1858. október 17-én nyílt meg s közel száz évig, 1950 májusáig működött kizárólag nők számára létrehozott fegyházként. Ugyan a hozzátartozók számára korlátozva volt a látogatás lehetősége, s írók és újságírók is csak miniszteri rendelettel léphettek be a fegyházba, az intézetet kiemelt érdeklődés övezte. Számos írás jelent meg a börtön lakóiról, s a szépirodalmi műveket, perekről készült leírásokat és a különböző napilapok helyenként talán kissé hangzatos, de mindig humánusot közvetítő hasábjait olvasva kirajzolódik előttünk a századfordulót körülölelő időszakban jellemző női bűnözés – s ezáltal talán részben a női élet is.

Bűnök és bűnösök Márianosztrán

„Azok a bűnös asszonyok, akik Mária-Nosztrára kerülnek, nagystilusu gonosztevők, olyanok, akik öltek, gyilkoltak, vagy a vagyon ellen követtek el súlyosabb beszámítás alá eső bűnöket”² – írja Zöldi Márton a Tolnai-Világ Lapjának 1906-

ban. *„Mert a kisebb kaliberű bűnös nők az ügyészégi fogházakban és kerületi börtönökben vannak – folytatja –, míg Mária-Nosztrán azokkal találkozunk, kik hősnői voltak a véres családi drámáknak, kiket sötét, bűnös ösztönük nagy bűnök elkövetésére ragadt.”³*

Az egy-egy zsaroló, váltóhamisító, súlyos testi sértést okozó vagy csalást elkövető személy mellett a márianosztrai elítéltek túlnyomó többségét valóban olyan nők tették ki, akik különösen gyermekölésben, gyilkosságban vagy lopásban találtak bűnösnek. Az elítéltek bűncselekményeinek megoszlásából készült statisztikából kiolvasható, hogy 1866-ban a börtön összesen 388 lakója közül 141 gyermekölés, 109 lopás, 67 pedig gyilkosság büntette miatt töltötte kiszabott büntetését.⁴

A századforduló után a helyzet valamelyest megváltozott: egy, az 1900-as évek elejéről készült felmérésben bár a gyermekölés és kitétel büntettét elkövetők száma még mindig kiemelt arányban volt jelen (a 370 női elítéltekből 57 ebben találtak bűnösnek), a gyilkosságok száma 10-re csökkent, s helyette gondatlanságból elkövetett emberölés mellett magzatelhajtás miatt kerültek a legtöbben börtönbe (85 elítélt, a gyermekölés és kitétel büntettét elkövető nőknek másfélszerese).⁵

Anyák és gyermekgyilkosok

A statisztikák számadatait olvasva könnyen juthatunk arra a következtetésre, hogy a legtöbb asszony börtönbe kerülésének okául gyermeke életének elvétele vagy még világra sem

jött magzatának elhajtása szolgált. A 21. század Európájában talán nehezen érthető meg és érezhető át ennek a tettnek az oka, egy gyermekgyilkos nehezen menthető fel, ezért védelmükre nem is tesztek kísérletet. Mégis, e nők megítéléséhez vissza kell tekintenünk az 1800-as évek mindennapjaiba, amikor a születésszabályozás még gyermekcipőben járt, a nőkkel szembeni erőszakos cselekmények üldözése s ezek szankcionálása ritkaságszámba ment, ezzel szemben viszont a nők úgymond tisztaságát olyan kiemelt értéknek tartották, amely nélkülözhetetlen feltétele volt annak, hogy a leány férjet találjon s ezáltal megélhetése biztosítva legyen.

Mellettük pedig olyan asszonyok is kerültek börtönbe gyermekgyilkosság büntette miatt, akik nem saját leszármazottjuknak oltották ki életét. A Pesti Naplóban olvashatók a következő sorok, melyeket a börtönben nevelkedő gyermekek kapcsán írt a szerző: *„Az egyik anya, aki büszkélkedve mutogatja nekünk a kis pólyásbabát, gyilkolt. Gyereket ölt. Férjének két éves gyermekét, a mostohafiát rúgta agyon. És most, amikor kérdezzük, szereti-e a gyermekét, csupamosoly arccal öleli magához, szorítja meg és suttogja: - Nagyon! Hiszen az első. Az egyetlen. - A büntetése nyolcévi fegyház.”*⁶

Gyilkos asszonyok

A Márianosztráról beszámoló lapokban ugyanakkor leggyakrabban gyilkosságért elítélt nők történeteit olvashatjuk, s valóban, ezen asszonyok életének alakulását érdeklődve figyelte a közvélemény: egy részük regénybeillő terveivel és bűnelkövetésével, másik pedig az általuk elkövetett súlyos bűncselekménnyel éles kontrasztot alkotó, az újságírók által gyakran ártatlannak festett naivitással hívta fel magára a figyelmet.

Démoni dívák

Márianosztra leghírhedtebb lakóinak egyike volt Haverda Mária, akit végül 12 év fegyházra ítélték, miután bizonyítást nyert, hogy

két tettestársával, köztük a szeretőjével, Jánosy Aladárral együtt 1909 áprilisában meggyilkolta édesanyját, részben személyes konfliktusaiból kifolyólag, részben pedig azért, hogy annak örökségét megszerezze.⁷ Mária bűnössége sokáig kétséges volt, szépsége s valóban regényes története számtalan rajongót szerzett neki.

Haverda Mária édesanyját egy pisztollyal lötték le, amikor hazafelé tartott. Sem Máriát, sem Jánosy Aladárt nem találták otthonukban a gyilkosságot követően, ezért mindkettejüket letartóztatták, de mivel majdnem teljesen egybehangzóan tudták igazolni egymás alibijét, a hatósági személyek elengedték őket. A nyomozás tovább folyt, s ennek részeként Jánosyt szembesítették a bűnelkövetés helyszínén: ugyan ő tagadta, hogy valaha járt volna ott, többen is felismerték, ez pedig új alapot adott Mária és az ő, valamint egy feltételezett harmadik bűntárs letartóztatására.

Egy hónap telt el anélkül, hogy a fogságban lévők ellen újabb bizonyítékok merültek volna fel, ám ekkor Jánosy váratlanul vallani kezdett, s igazolta a hatóságok Máriára vonatkozó gyanúit. Ám az asszony eközben kapcsolatot szőtt az ügyéssel, s talán a közvélemény heves érzelmei és a védők megható védőbeszéde mellett ez is közrejátszott abban, hogy végül a bíróság mindhárom vádlottat felmentette.

Mindenesetre Mária az ítéletet követően Olaszországba, majd Franciaországba utazott az ügyéssel, Jánosy pedig, talán a bűnhődést keresve kiadta naplóját a gyilkosságról. Mikor Mária visszatért Magyarországra, a napló alapján újabb eljárás indult ellene, amelyben végül bűnösnek találtatott, s bár ártatlanságára az ítéletet meghallva a gyermeke életére esküdött, a fellebbezésének elutasítása után Márianosztrára került.

Nem az első, és nem is az utolsó volt azok közül a nők közül, akik szokatlan módon elkövetett gyilkosságuk s elítélésükhöz vezető hosszú út révén váltak ismertté: ilyen volt Kóbory Róza is, aki cselédként dolgozott Turcsányi Elzánál, s

szeretőjét rábeszélte, hogy fojtsa meg munkaadóját s lopja el annak pénzét. Amikor az eset részleteit a nyilvánosság elé tárták, az az Est szavait idézve „általánosságban nézve meglazította a viszonyt a cselédek, házvezetők és úrnőjük között”⁸.

Akár az Édes Annában történt, „a lámpák valami kancsal fénnel föllobogtak”⁹, s az évekig-évtizedekig kiszolgáltatott helyzetben lévő szolgálókból is előtört a feszültség. Bár újabb gyilkosság nem történt, a lapok több, általuk érdekesnek jellemzett eseményről is beszámoltak: egy komornyik, miután összetörte a tükröt, az úrnője kérdésére azzal válaszolt, hogy míg más cseléd megöli az úrnőjét, ő legalább csak a tükröt törte össze; egy házvezetőnő, szintén úrnője jelenlétében hangosan gondolkodott azon, hogy mi lenne, ha „a nagyságos asszonyt egy baltával agyonütné”¹⁰.

A szerelem sötét verme

A gyilkosságért elítéltek között tehát számos olyan személyt találunk, akik számára, ha volt is magánéleti konfliktusuk az áldozattal, a pénz kiemelten fontos ösztönzője volt a büntett elkövetésének. Ugyanakkor ők valójában csak egy szűkebb rétegét képezték a márianosztrai raboknak: sokkal több volt az olyan börtönlakó, aki valamilyen heves érzelmi felindulásból ölt – s ezt az érzelmet és felindulást legtöbbször a magánélet a korszakban legalapvetőbb eleme, a szerelem és a házasság váltotta ki.

E nők voltak azok, akik igazán megragadták a korabeli újságírók figyelmét. A századfordulót körülölelő idők lapjaiban gyakran állítják őket szembe a lopást elkövető asszonyokkal, s az ellentét talán első olvasatra szokatlan lehet: „Érdekes tapasztalásról kell beszámolnom – írja Zöldi Márton –, ezeknek a gyilkosasszonyoknak az arcza sokkal emberiesebb, hogy ne mondjam, vonzóbb kifejezésű, mint a tolvajasszonyokéi. De mintha erkölcsük is épebb lenne.”¹¹ E gyilkosasszonyok voltak azok, akiket a közvélemény szenvedélybűnösöknek nevezett, s

akik a gyilkosság elkövetésekor, ha mondhatunk ilyet, a szívüket követték.

Közéjük tartozott az a fiatal szerb asszony is, akit először halálra ítélték édesapja meggyilkolásáért, majd kegyelmet kapott, s így Márianosztrára szállították. „Megöltem az apuskát – mondta. – A juss miatt. Az uram nagyon szegény volt, az apuska nem akart semmit adni, még szalmát sem...”¹² Ezen eset szemléletes példája annak, hogy az egyes gyilkosokat mennyiben befolyásolja a pénz és a szerelem kettőssége: míg a fentebb tárgyalt nőknél a cél a pénz volt, s a szerető csak eszköz annak megszerzésére, itt a pénz válik annak eszközévé, hogy a szeretővel való életet mint célt a fiatal lány megvalósíthassa.

Más esetekben, és ez különösen jellemző a szenvedélybűnösökre, a pénz egyáltalán nem játszott szerepet a tett elkövetéskor. Ilyen volt Dancsóné esete is, aki ugyan édesanyaként került börtönbe, történetét azonban mégis a fiatal szerelmeseknél lehet tanulságos említeni. Dancsónének és családjának szerencsétlenségét egy Csorba Miska nevű legény okozta, aki betegségét eltitkolva majd az édesanya előtt letagadva udvarolni kezdett a lányának, Katiczának, s a házasságkötés után megbetegítette a leányt is.

„Ez este hat órakor volt, hétkor hazajött a vöm. Nem szóltam semmit, hanem nekiestem, letepertem a földre, rátérdeltem és megfojtottam. Magam se tudom, hogy történt, honnan vettem az erőt... mert a vöm erős, szálas ember volt, aki egy métermázsa búzát könnyen hajított a vállára. És én pusztá kézzel öltem meg... Ott feküdt a földön holtan... Csak akkor kezdtem gondolkozni azon, hogy mit tettem. Nem bántam meg, ha most élne és ide kerülne elébem, újra megtenném, ha tudnám...”¹³

Mindezzel együtt pedig a sikeresen megvalósult házasság sem jelentett minden esetben boldogságot. A családon belüli erőszak mindennapos volt, s ennek elszenvedői, a nők, gyakran olyan végletekbe menően megaláztattak,

hogy végül, akár tudatos döntéssel, akár a belső, elnyomott feszültség előtöréseként maguk vették a kezükbe sorsukat. „*Olvastam az aktákban, rossz ura volt, nagyon rossz. Folyton üldözte féltékenységgel, ütötte – verte. Kérem, ok nélkül, ott van az aktákban. Egyszer meg is akarta ölni. Ebből lett a baj. Most itt kell meghalnia. Szegény kis Mária!*” – idézi a Pesti Napló az egyik rabnő elbeszélését.¹⁴

Visszaeső bűnösök: tolvajok, sikkasztók

Bár Márianosztra lakóinak jelentős hányadát tették ki olyan nők, akik emberélet kioltása miatt kerültek a rácsok mögé, ez nem jellemezte az összes rabot. A fent ismertetett statisztikai adatokat alátámasztják a korabeli újságok hasábjai, amelyekben gyakran olvashatunk tolvajokról s egyéb vagyon ellen elkövetett bűnökért felelő elítéltekről. „*Különösképpen ezeknek az arca durvább, brutálisabb, mint a gyilkosoké. Valahogy ezek tűnnek fel inkább az igazi bűnözőknek.*” – írja róluk a Pesti Napló 1898-ban.¹⁵

Ezek a nők rövidebb időre ítéltettek el, mégis ők voltak azok, akik visszaeső bűnözőként többször visszatértek a rács mögé: az újságokban olvashatunk olyan asszonyokról, akik már ötödik, sőt, nyolcadik alkalommal kerültek Márianosztrára¹⁶. E nők viselkedését az újságírók egészen másképp írják le, mint a többi lakóét: ahogy a fenti idézet is tükrözi, a gyilkosoknál veszélyesebbnek tartják őket. Nem vélik felfedezni bennük azt az igazmondást és egyenességet, amely által képesek lennének felmenteni e nőket: bűneiket letagadják, az előéletükre irányuló kérdéseket nem szívesen válaszolják meg, s mikor a jövőjük felől kérdezik őket, a javulás ígérete vagy elmarad, vagy hamisan cseng.

Véleményem szerint leegyszerűsítő lenne e pusztán bináris értékítéletet követni, annál is inkább, hogy nem zárható ki annak valószínűsége, hogy az újságírók részben az olvasók figyelmének

megragadása végett ábrázolták ilyen ellentmondásosan a börtön lakóit. Ahhoz azonban, hogy e tolvajokat valóban meg tudjuk ítélni, egy, a társadalmi és jogi viszonyokat összetetten elemző tanulmányra lenne szükség, ami szétfeszítené e cikk kereteit.

Arra viszont mindenképpen szükséges utalnunk, hogy a társadalmi nehézségek közül külön kiemelendően sem az oktatási rendszer, sem a munkapiac nem biztosított a nők számára ekkor kellő lehetőséget arra, hogy szegény környezetükből felemelkedjenek, s a mindennapi szükségletek, életfeltételek biztosításának bár nem elfogadható, de mégis talán megérthető módjaként jelent meg a lopás és tolvajlás.

Összegzés

Remélem, hogy e cikk rövid összefoglalót tudott nyújtani arról, hogy kik voltak Márianosztra titokzatos, elfeledett lakói: a mindennapi élet nehéz sorsú asszonyai, akik között volt tolvaj és volt rablógyilkos, volt, aki a házastársát ölte meg és volt, aki azért követett el gyilkosságot, hogy megházasodhasson, volt gyermekgyilkos, de volt olyan is, aki a gyermekéért ölt – s ki tudja, hogy kik voltak még, akikről nem írnak az újságok.

Bármennyire is törekedtek a börtönbeli feladatokat ellátó nővérek a lakók nevelésére, tanítására és sikeres rehabilitációjuk előkészítésére, a márianosztrai rabok legtöbbször életében nemcsak egy állomás volt a fegyház. „*A főnöknő állítása szerint mindössze két fegyenc szabadult ki azok közül, kik 15 évre voltak elítélve; a többi lelkiileg megtörve és ezáltal testileg elgyengülve, átment abba a másik jobb világba, ahol mindnyájan egyenlők vagyunk*”¹⁷ - írta az Ország-Világ 1925-ben. Ahogy a rövid időre ítéltettek is újra és újra visszatértek, úgy a gyilkosok is legtöbbször életfogytig vezekeltek a bűneikért, amelyekért talán a korabeli társadalom éppannyira felelős volt, mint maguk az elkövetők.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ JÓKAI Mór: Milyenek a nők? Milyenek a férfiak? - A rabnő, <http://mek.oszk.hu/16400/16475/16475.htm> (letöltés ideje: 2018. március 15.)

² ZÖLDI Márton: Mária-Nosztra, in: A Tolnai Világ-Lapja, 1906. 01. 21. 147. o.

³ ZÖLDI 1906, i.m.

⁴ TAMÁSKA Péter: Márianosztrai panoptikum. Budapest, 1988, Pallas Lap- és Könyvkiadó vállalat. 22. o.

⁵ TAMÁSKA 1988, i.m. 34. o.

⁶ RÁSKAY László: Halálon innen, életem túl..., in: Pesti Napló, 1926. június 24. 9. o.

⁷ A kérdésről részletesebben I.: TAMÁSKA 1988, i.m. 37-39. o.

⁸ Az Estet idézi: TAMÁSKA 1988, i.m. 42. o.

⁹ KOSZTOLÁNYI Dezső: Édes Anna, <http://mek.oszk.hu/15500/15577/> (letöltés ideje: 2018. március 15.)

¹⁰ Az Estet és a történeteket idézi: TAMÁSKA 1988, i.m. 42. o.

¹¹ ZÖLDI 1906, i.m. 148. o.

¹² ZÖLDI 1906, i.m.

¹³ ZÖLDI 1906, i.m.

¹⁴ RÁSKAY 1926, i.m.

¹⁵ Z. M.: Mária-Nosztra, in: Pesti Napló, 1898. 08. 23. 5. o.

¹⁶ ZÖLDI 1906, i.m.

¹⁷ PALK Zsigmond: Márianosztra, in: Ország-Világ, 1925. 08. 02. 1. o.

A leánynegyed intézménytörténete

Írta: ZANÓCZ GRÉTA

„A nemi különbség, a természet e legnagyobb rejtélyének egyike, nemcsak biológiai és antropológiai, hanem jogi tény is, mert nemcsak anatómiai pszichikai, hanem jogi különbségekkel is jár.” ¹- Dr. Kelemen László ²

Az Árpád-kori magyar jogfelfogás

Az Árpádok uralkodása idején létezett magyar szokásjog értelmében a nők a férfiakhoz hasonlóan jogképesnek minősültek, így sok más nemzet jogi szabályzásához viszonyítva „a magyar nők jogi helyzete bizonytalannal mondható különösen kedvezőnek”³. Azonban a nőket megillető jogképesség sem tartalmát, sem pedig terjedelmét tekintve nem volt azonos a férfiakéval. Ez a különbség elsősorban az öröklési képesség területén kiugró. Az Árpád-kori magyar jogfelfogás „a fekvő jószágok birtokát a honfiúi érdemek jutalmának tekintette”⁴, és ebből következően azoknak öröklés útján való megszerzése már nem nyugodhatott a nemek egyenlőségén alapuló elven. Ahogy azt Kelemen László is valószínűsíti, kezdetben az ingatlanok törvényes öröklése csak fiúágon mehetett végbe, a leányági öröklés kizárt volt.

A két legrégebbi írott öröklési jogi forrásunk közül egyik sem említi a leányok törvényes öröklési jogát. Így Szent István II. dekrétumának 35. fejezete az atya örököseként kizárólag fiú leszármazóit nevezi meg⁵. Kálmán király I. dekrétumának 20. fejezete megerősíti az István által meghatározott öröklési rendet, továbbá más királyok adományaira tekintettel intézményesíti a kizárólagos fiúági öröklést⁶. Azonban a nőknek ez a „nemükből folyó teljes öröklőképtelensége sokáig nem tarthatott”⁷, hiszen már a XII. század első feléből ismeretesek olyan öröklések, amelyek során a lányok a fiú testvéreikkel párhuzamosan megörökölték az atyai

ingatlant. Ez a párhuzamos öröklés ugyanakkor nem eredményezett egyenlő részesedést, hiszen az csak a leánynegyedre terjedt ki. „Jogtörténetünkben ez a jelenség a törvényes öröklési jog egyenlőtlensége néven ismeretes.”⁸

A leánynegyed eredete

Az Árpád-házi királyok uralkodása idején még nem alakult ki az egységes hagyaték fogalma, így az egyes vagyontárgyak öröklésére más-más rend vonatkozott. Továbbá mind a nők, mind a férfiak öröklésére más rend volt az irányadó. A nemi különbségen alapuló eltérő elbírálás célja a családi vagyon egyben tartása volt.⁹ Az Árpád-kor örökösödési rend így tisztán családi volt és azt áthatalmította a család fenntartására irányuló törekvés.¹⁰ Így a férfiak voltak az atyai hagyaték tényleges örökösei, amelyből a leánygyermek kárpótlásként leánynegyedet kaptak.¹¹

Ezt az öröklési rendet először az Aranybulla 4. cikke intézményesítette, amely kimondta, hogyha nemes ember fiúörökös nélkül hal el, akkor birtokának negyedrészt leánya örökölje.¹² Azonban ez azt a helyzetet eredményezte volna, hogy a leányok a negyedre csak abban az esetben tarthatnának igényt, ha nem lenne fiúörökös, ennek ellenére hazai jogunkban „a negyed akkor is járt a leányoknak, ha az elhunyt atya hagyott maga után fiúörökös”¹³. Így az Aranybulla 4. cikkében meghatározott esetkörön kívül, a szokásjog szerint egyéb esetekre is kiterjedt a leányok negyedjoga, amelyet az ország régi szokására alapoztak. Ezt bizonyítja azon tény is, hogy amikor 1351-ben Nagy Lajos az ösiség intézményének bevezetésével hatályon kívül helyezte az Aranybulla 4. cikkét, a leánynegyed még sem szűnt meg. Így, bár az Aranybulla volt az, amely először intézményesítette a quarta puellaris intézményét, annak eredete korábbra nyúlik vissza. Mindezek okán „az Aranybulla negyedik pontját

tehát nem a leánynegyed, hanem legfeljebb a köteles rész forrásának lehet tekinteni”.¹⁴ Kelemen László meghatározása szerint a leánynegyed eredete a 11. századra tehető, így az egyik legrégebbi vagyoni jogi intézményeinek közé tartozik.

A leánynegyed jogi természete

A leánynegyed létalapját az a természetjogból ismert felfogás adta, hogy „nem lehet különbséget tenni a gyermekek közt, s a leányokat is ugyanaz a jog illeti meg, mint a fiúkat”¹⁵. Vele szemben pedig a – nők jogegyenlőtlenségének utat adó – családi vagyoni egységének elve állt. A két egymással szembenálló elv közül azonban egyik sem tudott diadalmaskodni a másik fölött. Az ellentét feloldását a leánynegyed akként szolgálta, hogy az atyai hagyaték negyedét a leányoknak juttatta „de nem örökjogon, hanem iure redemptibili”¹⁶.

Erre vonatkozólag Werbőczy is azt szögezi le a Hármaskönyv I. rész 88. címében „hogy a negyedjog, az a birtokjog, melyet a hajadonoknak és asszonyoknak az apai örökségi fekvő javakból és jogokból a nemzetségi leszármazás jeléül, nem örökösen vagy örökségképen, hanem a visszaválthatás kikötése mellett és ennek feltétele alatt adnak ki”¹⁷. Ez a szabály is a családvagyon dominanciáját bizonyította. Ahogy azt Kelemen László is bemutatta, Magyarországon egészen a 14. század végéig a leánynegyed volt a nők törvényes öröklésének kizárólagos alakja.¹⁸ Így bizonyos, hogy „az Árpád- és az Anjou-korban a leányok minden atyai birtokból, – tehát a pénzen szerzetekből is – csak negyedét kaptak”¹⁹.

Azonban a Hármaskönyvnek a bíróságok általi alkalmazása révén a gyakorlat megváltozott, eszerint a lányok a szerzett vagyomból rendszeres örökrészt kaptak - így arra vonatkozólag megvalósulhatott az egyenlő hányadok szerinti törvényes öröklés elve. Azonban mellette továbbra is fennmaradt a negyed szerinti öröklés az ősi vagyoni nézve. Ezzel „a negyed (...) a leányág ingatlanokat illető öröklésének kizárólagos

intézményéből a női öklés egyik különleges fajává válik és csak bizonyos birtoknemekre szorítkozok”²⁰. Az így kialakult – és Werbőczy által intézményesített – leánynegyed a későbbiekben tartalmilag már nem nagyon változott, így a fő kérdéssé a leányokat illető egyenlőtlen öröklés vált, nevezetesen az, hogy mikor örökölnek egyenlően, és mikor egyenlőtlenül fiútestvéreikhez képest.

A leánynegyed kihalása

Az Árpádok uralkodása alatt kialakult adományrendszer lényegéből folyt, hogy a király által földbirtok elidegeníthetetlen és csorbíthatatlan örök „tulajdonként” jelent meg, így abból a leányok részére rendelt negyed csak pénzbeli követelésként jelenhetett meg. Hiszen „az ősből vagy a csupán fiágra szóló adományos javakból a leányok természetben semmit sem kaphattak”²¹. Ezt az általános érvényű szokásjogi szabályt ugyanakkor a királyi kegy érvényesítésével le lehetett rontani. A leánynegyed kifizetésére kötelezettnek főszabály szerint pénzben kellett kompenzálni, azonban ha erre lehetőség nem volt, a quarta fejében birtokot is adhatott, de az csak szerzett vagyoni lehetett. Ha azonban az a negyed kiadására kötelezett az ősi vagyoni egy részét adta ki, akkor a legközelebbi rokonok megváltási joggal rendelkeztek.

Ugyanakkor volt egy kötelező esete annak, amikor a leány számára a quarta-t természetben kellett kiadni. Ez volt a kihalás esete, és erre akkor került sor, ha a leány – az illetékesek beleegyezésével – nem nemeshez ment feleségül. Ennek oka egyrészt az volt, hogy a nem nemes nő vagyoni helyzetét előmozdítsák házasságát követően is, továbbá az, hogy a nemes nő és a nem nemes férj között fennálló jogi különbségeket áthidalják. Bár számos korlátozást állítottak az ilyen házasságok elé, azokat mégis részletesen szabályozták.

Ennek okán szabályozva volt az, hogy milyen hatással lehet a természetben kiadott negyed a nemes nő, a nem nemes férj és

gyermekük stáuszára. A magyar jogban a nemes nő jogállapotát nem befolyásolta az ily módon kötött házasság, azonban a férj továbbra sem volt nemesnek tekinthető, függetlenül attól, hogy a feleségének kiadott negyedét ő is megkapta, ezzel ugyanis egy sajátos helyzet állt elő, nevezetesen az, hogy egy nem nemes nemesi jószágba iktattak be. Ebből a vegyes házasságból született gyermekek nem számítottak nemesnek.^{22 23}

A negyed „visszaválthatása” és háruháása

Az Árpád-kor idején leányok a leánynegyedet – ha természetben adták ki nekik – azt örök és visszavonhatatlan birtokul kapták. Azonban az 1290-es dekrétum kibocsátásával intézményesült a kiadott negyed „visszaválthatása”. Ezzel lehetőség nyílt arra, hogy visszaválthatassák a természetben kiadott negyed, abban az esetben, ha a leány utóbb férjhez ment.

Egészen az ősiség törvénybe iktatásáig a fiúági örökösök csak kivételesen éltek visszavásárlási jogokkal. Azonban a szent korona háramlási jogának bevezetésével változás következett be, hiszen ezzel az ingatlanok forgalma jelentősen megcsappant és ez megemelte a családi birtok értékét. Így „a szokásjogban a szent korona háramlási jogával szemben (...) egy szűkebb háramlási jog kezdett a fiág javára a leányággal szemben kialakulni”²⁴. Ennek lényege az volt, hogy a leányág magvaszakadtával, a részére kibocsátott quarta visszazállt a fiúágra. Ez a szűkebb háramlási jog így a fiúág részére előnyt biztosított a királyi korona háramlási jogával szemben, azonban sosem eredményezte azt, hogy a leányág részére kiadott birtokokat bármikor visszaválthatassa.

A visszaválthatás kérdését a későbbiekben Zsigmond király rendezte az 1435. évi II. dekrétum 20. cikkében, amiben kimondta, hogy a leányok -

addig természetben bírt negyedét - férjhezmenetelük után pénzben kell kiadni. A negyed visszaválthatásának jogát később Werbőczy is szabályozta, ennek eredményeként meggyökeresedett az a nézet, hogy a negyedjog nem örökjog, hanem „a törvénynél fogva visszaváltható ideiglenes birtokjog”.²⁵

Az egyenlő öröklés

A Hármaskönyv korában még nem lehet egyenlő öröklésről beszélni, hiszen a leányokat továbbra is csak a negyedjog illette meg – bár az eredetiekhez képest kevésbé korlátozott formában – így az egyenlő öröklés csak további jogfejlődés során tudott kialakulni.²⁶ Az öröklési jog tekintetében mérőkövetőnek számít az 1848-as jogalkotás, az 1848. évi XV. törvény cikk ugyanis eltörölte az ősiség jogintézményét és utasítást adott a magánjog egészével együtt az öröklési jog újraszabályzására.²⁷ Ez azonban csak később valósulhatott meg, mivel a szabadságharc bukását követően 1853. május 1-jével az ősiségi nyílt parancs hatályba léptette Magyarországon is az Osztrák Polgári Törvénykönyv.²⁸

Ez az öröklési jogi rendszer alapjaiban tért el a magyar rendszertől, nem tett ugyanis különbséget a vagyon ősi vagy szerzett mivolta között, és a hagyatékot rokonsági csoportok (parentélák) szerint osztotta fel. Változást az 1861. évi Országbírói Értekezlet hozott, ennek során ugyanis hatályon kívül helyezték az osztrák öröklési jogot, és helyébe az 1848-as öröklési rendszert léptették. Ennek eredményeként az Országbírói Értekezlet fenntartotta az 1848. évi XV. cikk hatályát, továbbá számos feudális jellegű öröklési jogintézményt eltörölt, közöttük a leánynegyedét is.²⁹ Azonban a magyar öröklési jog feudális színezetét továbbra is megőrizték, az ősi hagyományokon alapuló és a nemek közötti jogegyenlőtlenséget biztosító özvegyi jog, özvegyi öröklés és a hitbizomány jogintézménye.^{30 31}

Jegyzetek és hivatkozások

- ¹ Dr. KELEMEN László A nem befolyása a jog - és cselekvőképességre a törzsi szervezettől a Hármaskönyv koráig. Szeged, 1929, Nemzeti Sajtóvállalat. 43.o.
- ² Dr. Kelemen László a 20. század elejének egyik kiváló jogtörténésze volt, aki Magyarországon elsők között foglalkozott a nem befolyásával a jogképesség és a cselekvőképesség vonatkozásában.
- ³ KELEMEN 1929, i.m. 117.o.
- ⁴ KELEMEN 1929, i.m. 85.o.
- ⁵ <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=293> Letöltés ideje: 2018. 02. 19.
- ⁶ <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=424> Letöltés ideje: 2018. 02. 19.
- ⁷ KELEMEN 1929, i.m. 85.o.
- ⁸ KELEMEN 1929, i.m. 86.o.
- ⁹ MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Budapest, 2007, Osiris Kiadó. 42.o.
- ¹⁰ HAJNIK Imre: Magyar alkotmány és jog az Árpádok alatt. pest, 1872, Kiadja Heckenast Gusztáv. 319.o.
- ¹¹ MEZEY 2007, i.m. 42.o.
- ¹² <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=508> Letöltés ideje: 2018.02.20.
- ¹³ Dr. KELEMEN László: A leánynegyed („Quasrtalitium). Szeged, 1926, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt. 166.o.
- ¹⁴ KELEMEN 1926, i.m. 174.o.
- ¹⁵ HOLUB József: Néhány kérdés a leánynegyed köréből. Budapest, 1936, Főiskolai Könyvnyomda 5.o.
- ¹⁶ HOLUB 1936, i.m. 7.o.
- ¹⁷ http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm Letöltés ideje: 2018. 02.21.
- ¹⁸ KELEMEN 1926, i.m. 86-101.o.
- ¹⁹ KELEMEN 1926, i.m. 86.o.
- ²⁰ KELEMEN 1926, i.m.188.o.
- ²¹ HOLUB 1936, i.m. 19.o.
- ²² HOLUB 1936, i.m. 19-26.o.
- ²³ KELEMEN 1926, i.m. 190-200.o.
- ²⁴ KELEMEN 1926, i.m. 202.o.
- ²⁵ KELEMEN 1926, i.m. 204.o.
- ²⁶ KELEMEN 1926, i.m. 215.o.
- ²⁷ <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5283> Letöltés ideje: 2018.02.22.
- ²⁸ PÓLAY Elemér: Kísérlet az öröklési jog önálló kodifikációjára a XIX. század elején http://acta.bibl.u-szeged.hu/37631/1/juridpol_021_fasc_004.pdf Letöltés ideje: 2018.02.23.
- ²⁹ http://acta.bibl.u-szeged.hu/37631/1/juridpol_021_fasc_004.pdf Letöltés ideje: 2018.02.23.
- ³⁰ http://acta.bibl.u-szeged.hu/37631/1/juridpol_021_fasc_004.pdf Letöltés ideje: 2018.02.23.
- ³¹ http://acta.bibl.u-szeged.hu/37631/1/juridpol_021_fasc_004.pdf Letöltés ideje: 2018.02.23.

Néhány töredék az Állami Számvevőszék megalakulásáról és első elnökének kinevezéséről

Írta: CSIKI GERGELY

Az Állami Számvevőszék megalakulásával az elmúlt években több cikk szerzője is foglalkozott¹, így jelen írásomban - a megalakuláshoz vezető út rövid ismertetésén túl - a téma egy speciális mozzanatát, a testület első elnökének kinevezésének körülményeit kívánom bemutatni. A politikai körülmények sajátos alakulása révén olyan személy került kinevezésre, aki erre a feladatra „nem jelentkezett” be, de kinevezése után „felnőtt” ehhez a megtisztelő címhez és méltán vált etalonná, utódai számára követendő példává.

1848 eredményei

Az 1848. évi polgári forradalom jelentős változásokat hozott az országgyűlés és a kormány viszonyában, előtérbe került a polgári (francia) átalakulás néhány újításainak átvétele. A parlament az állam irányításának központjába került, mert az országgyűlés nemcsak az állami költségvetés elfogadásában játszik meghatározó szerepet, hanem a költségvetés végrehajtásáról készítendő kormányzati beszámolót, a zárszámadást is ez a szerv hagyja jóvá.

A parlament tehát nemcsak a költségvetés bevételi oldalának meghatározásában játszott döntő szerepet, hanem a kiadási oldal teljesítéséről történő beszámolóval jelentősen korlátozta a kormány mozgásterét. Emellett a parlament ellenőrzési hatásköre is bővült az Országos Számadásvizsgáló Bizottmány felállításával, amelynek egyik feladata az állami pénzügyek ellenőrzése lett.

Az 1848. évi IV. törvénycikk az országgyűlés évenkénti üléséről rendelkezik, míg a 6. § az országgyűlés működésével kapcsolatos

garanciák között említi, hogy azt az uralkodó a költségvetés elfogadásáig nem oszthatja fel. Az országgyűlés dönt az éves költségvetésről, amelyet a kormánynak kell elkészítenie és előterjesztenie, csakúgy, mint az előző évi költségvetés végrehajtásáról készítendő kormányzati előterjesztésről. Ezzel a megoldással nyilvánossá vált mind az ország költségvetése, mind annak a végrehajtása. Itt meg kell említeni azt a problémát is, hogy a zárszámadás elfogadásakor dönteni kell egyrészt arról a kérdéskörrel, hogy hová és mire fordítódjon az esetleges költségvetési többlet, valamint az esetleges költségvetési hiányt milyen forrásból kell kipótolni. Másrészt adható-e a kormánynak az a lehetőség, hogy az új költségvetés elfogadásáig az előző évi gazdálkodási keretek között működjön.

A végrehajtó hatalomról szóló 1848. évi III. törvénycikk - összhangban az országgyűlésről szóló 1848. évi IV. törvénycikkkel - pontosítja és előírja a költségvetés és a zárszámadás elkészítésének és előterjesztésének kötelezettségét. A jogszabály egy minisztériumról szól, benne 8 osztállyal, amelyeket a miniszterek vezetnek, ez a valóságban így soha nem működött, mert mindegyik osztály önálló minisztériumként funkcionált. A Pénzügyminisztériumon belül működött az Országos Főszámvevői osztály Weisz Bernát Ferenc osztályigazgató irányításával.²

A neoabszolutizmus időszakában törölték az 1848-ban felállított új intézményeket és Magyarországon teljes egészében bevezetésre került az osztrák számviteli és ellenőrzési rendszer.

A kiegyezés utáni időszak

A kiegyezést követően megalakulhatott a független Magyar Királyi Pénzügyminisztérium, Lónyay Menyhért vezetésével. 1867.május 28-án

hirdették ki a Pénzügyminisztérium ügyrendjét, amelyben az első ügyosztály foglalkozott a főkönyv vezetésével, az összes állami számadások felülvizsgálatával és az állami költségvetés összeállításával.³

Az 1867-1868-1869 éves zárszámadásokat már ez az osztály készítette. Mivel a minisztérium keretén belül működött, így nem valósulhatott meg az, 1849-es elképzelés, miszerint az országgyűlésnek felelős független ellenőrző szerv vizsgálja meg az elkészült költségvetést.

A képviselőház nagy létszáma miatt (432 fő), valamint megfelelő képzettség híján „a laikusok” nem tudtak mit kezdeni az elkészült anyagokkal.

A Számvevőszék megalakulása 1869-1870

Csengery Antal 1869-ben az országgyűlés pénzügyi bizottságában felvette az 1868-ra beterjesztett zárszámadás tárgyalása során a számvevőszék felállításának eszméjét, amelyet az támogatott. Weninger Vince a Budapesti Szemlében publikálta törvényjavaslatát, illetve a Budapesti Szemle későbbi számában a belga számvevőszék munkájáról is beszámolt.⁴

Javaslatából kiindulva 1869. július 1. napján nyújtotta be Várady Gábor az országgyűléshez a hivatalos javaslatot, az államszámvevőszék felállításáról és hatásköréről.⁵

1869. november 13-án Lónyay Menyhért pénzügyminiszter benyújtotta a kormány javaslatát.⁶ A két törvényjavaslatot az országgyűlés az állandó pénzügyi bizottsághoz küldte véleményezésre. 1869. december 12. napján a bizottság jelentését megküldte az országgyűlés képviselőházának. Az országgyűlés állandó pénzügyi bizottsága mindkét javaslatot megvizsgálta és tulajdonképpen összeolvasztotta a két javaslatot, de kiállt amellett, hogy a számvevőszék az országgyűlésnek legyen felelős és ne függjön a kormánytól. A számvevőszék feladata az állam bevételeinek és kiadásainak, az állami vagyon és államadósság, s általában az

államszámvitel ellenőrzése mellett, az államadósság kezelésére és a nyugdíjak ellenőrzésére is kiterjedhetne.⁷

A képviselőházi vita 1870. február 7-11. napjáig tartott. A főrendiház 1870 március 5-én a törvényjavaslatot általánosságban elfogadta, azonban egyhangúan tiltakozott az ellen, hogy a számszék elnöki állására a jelölést kizárólag a képviselőház tegye; a jelölésben magának is befolyást követelt, ezért a törvénytervezet 6. §-ának újrászövegezését javasolta a képviselőháznak.⁸

A Deák-párt a március 13-iki ülésen a főrendiház módosítását elfogadta ugyan, de a képviselőház március 31-én tartott ülésén 101 szavazattal 99 ellen azt visszautasította. A főrendiház április 8-án tartott ülésén újból egyhangúan kimondta, hogy javaslatát fenntartja. Amikor a főrendiház ezen újabb üzenete május 13-án a képviselőház elé került és a központi bizottság jelentésében azt ajánlotta, hogy a ház maradjon meg korábbi megállapodása mellett, Deák Ferenc felszólalt a békés megegyezés érdekében. Kijelentette, hogy elfogadja a főrendek módosítását, mert a főrendek régi gyakorlatra hivatkoznak, továbbá, mert nem akarja a számvevőszék felállítását bizonytalan időre, talán évekig elhalasztani. S végül, mert nem akarná a törvényhozó testületet kitenni a keserűségnek, mely a két tábla hosszadalmas üzenetváltása által egykor az országgyűlésnek talán legnagyobb ostora volt. Hosszabb vita után a képviselőház a főrendiház által kívánt módosítást megszavazta.⁹

Eszerint az állami számvevőszék elnökét a képviselőház kezdeményezése folytán az országgyűlés által kijelölt három egyén közül ő Felsége által a miniszterelnök ellenjegyzése mellett nevezi ki; a főszámtanácsost és számtanácsosokat ő Felsége az állami számvevőszék elnökének javaslatára a miniszterelnök felterjesztésére és ennek ellenjegyzése mellett nevezi ki. A segéd- és kezelő személyzet kinevezésének joga az állami számvevőszék elnökét illeti. A képviselőház által

visszaküldött javaslatot a főrendek 1870. április 8. napján elfogadták.

Az 1870.évi XVIII. törvénycikket a király 1870 május 30.-án szentesítette. A felsőháznál a jogszabályt 1870. június 21-én, a képviselőházban 1870. június 3.-án hirdették ki.¹⁰

A számvevőszék elnökének megválasztása

A Számvevőszék elnökének posztjára több jelölt is esélyes volt. Andrassy Gyula miniszterelnök Csengery Antalt akarta megnyerni, aki azonban ezt azonnal visszautasította, mert ki akarta zárni az önérdékből történő hatalomra kerülés látszatát is. Lónyay Menyhért pénzügyminiszter Weninger Vincét tartotta erre a legalkalmasabbnak, Deák és Csengery is támogatták ezt. Ha a képviselőház és a főrendiház között a jelölés miatt nem alakult volna ki vita, akkor valószínűleg Weninger Vince lett volna a Számvevőszék első elnöke.

A törvényjavaslat elhúzódása miatt a képviselőházban elfogadásra került az a felmentvény, amelyet a Gajzágó Salamon vezetésével javasolt kiadni a pénzügyi bizottság az 1868. évi zárszámadás felülvizsgálata során. Miután a képviselőház 1870. március 30-án megszavazta a felmentvényt, a kormányhoz közel állók körében és magában a Deák pártban is mozgalom indult meg arra, hogy a kormánynak tett nagy szolgálat elismeréséül a bizottság vezetőjét, Gajzágó Salamont neveztessék ki a Számvevőszék elnökének.

A Gajzágó Salamon érdekében megindított akció a Deák-pártban mind szélesebb körre terjedt ki. Híveinek többeket sikerült megnyerni a pártban azok közül is, akik eddig Weninger pártján voltak, köztük például Lónyayt is. Weninger mellett csak Deák személyes hívei és a balközép párt tartottak ki. A Pesti Napló a törvény megszavazása után, május 14-én azt írta ugyan, hogy a számvevőszék elnöki állására a közvélemény Weninger Vincét, az intézmény buzgó előharcosát jelöli. Május 19-én pedig azzal

ajánlotta, hogy nem lévén exponált pártember, benne minden párt megnyugodhatik. Mindinkább kitűnt azonban, hogy a Deák-párt nagy része Gajzágó mellett van. Így volt lehetséges, hogy mikor a párt 1870. június 23-án tartott értekezletén Deák indítványozta, hogy a kandidálásnál Weningert jelöljék, indítványa a legtörelmetlenebb ellenzékre talált, és mint a Pesti Napló június 24-iki számában írta, a párt „heves viták után azt határozta, hogy ki-ki tetszését kövesse a szavazásnál”.¹¹

A képviselőház 1870. június 25-én tartott 194. ülésén szavazott az állami számvevőszék leendő elnökéről. A szavazás formáját Ghyczy Kálmán javasolta.¹² Először az első jelölről szavaznak, aki a legtöbb szavazatot nyeri ő lesz az első jelölt. A sorban utána következő három személynek további lehetőségei vannak. Az első szavazás vesztese (második helyezett) és a harmadik helyezett között a következő szavazáson döntik el a második jelöltet. E szavazás vesztese és a negyedik helyezett közötti szavazás győztese lesz a harmadik jelölt.

Az első szavazáson 324 képviselő volt jelen és szavazott: Gajzágó Salamon 194 szavazatot, Weninger Vince 157 szavazatot, Korozmics László (a Deák Párt agrárpolitikusa) 95 szavazatot, míg Suhaj Imre (horvát képviselő, minisztériumi tanácsos a horvát minisztériumban) 90 szavazatot kapott. Az első jelölt tehát Gajzágó Salamon lett.

A második szavazáson Weninger és Korozmics között kellett döntenet. 234 leadott szavazatból Korozmics László 124- 110 arányban győzött. A második jelölt: Korozmics László.

A harmadik szavazáson Weninger és Suhaj között kellett döntenet. 165 leadott szavazatból 126 – 39 arányban Suhaj Imre győzött. A harmadik jelölt tehát Suhaj Imre lett.¹³

Megjegyzem, hogy Gajzágó Salamon a képviselőház alelnöke volt, előkelő erdélyi politikus, pénzügyi szakképzettség nélkül, Weninger Vince, mint pénzügyminisztériumi tanácsos, részt vett az állami számvevőszékekről

készült törvényjavaslat megszövegezésében, bár 1869-ben a bécsi közös pénzügyminisztérium osztályvezetője lett - Deák Ferenc és titkára Csengery Antal csak őt tudta elképzelni a számvevőszék élén - meg is lepte őket a választás eredménye.¹⁴

Csengery így kommentálta Weningernek a szavazás eredményét 1870 június 26-án:

„Azóta tudod hírlapi sürgönyökből az eredményt. Megbuktunk. Nem képezed azt az ingerültséget, a mellyel vitték a dolgot. A jelszó volt: csak Weninger nem, akárki más! Természetesen; csak tőled féltették a koncot. Erezték, hogy ha Te a jelöltek közt vagy, a kormánynak igen nehéz állása lesz a Gajzágó kinevezésére nézve. Deákat, mikor Téged proponált a Deák-clubban, lekiabáltak, mint egy kortes-tanyán. Láthatta az öregúr, amit én rég mondok, hogy neki többé nincs pártja, vagy csak legfeljebb 40—50 egyénből áll. A minisztérium kétszínűleg viselte magát. Előttem és Deák előtt azt mondták, hogy ha kijelöltetel, Téged nevez ki Andrassy. Másfelől a miniszterek közelében álló főbb hivatalnokok, a legszervilisebb miniszterpártiak állottak az agitatio élére, hogy kijelölésbe ne jöjj. Gróf Andrassyné is izgatott ellened. A miniszterelnöktől feltétlenül függő horvát csőcselék is nyomtatott szavazólapokat kapott Bedekovicstól, s utasítva voltak, hogy csak rád ne szavazzanak.”¹⁵

Jegyzetek és hivatkozások

¹ Lásd: RÉVÉSZ T. Mihály: *Az Állami Számvevőszék felállítása és működésének kezdetei* Pénzügyi Szemle 2012/1 (p. 98-111.), KOVÁCS Árpád: *A M. Kir. Állami Számvevőszék 1870-es megalakulása és előzményei* (Magyar Közigazgatás, 2000. 11. szám) PATZNER László: *Legfőbb Állami Számvevőszék 1870-1949* (Magyar Közigazgatás, 1990. 2. szám, PÉTERVÁRI Kinga: *A Számvevőszék kialakulása* (Állam- és Jogtudomány, 1998. 3-4. szám, SZABÓ Kálmán: *Előadás az első hazai számvevőszék felállításának 125. évfordulóján* (In: Számvevőszéki almanach 1990-1999, Saldo, Bp. é. n. 145-154. oldal)

² FÁBIÁN Istvánné: *Az 1848-49 minisztériumi levéltár* (Levéltári leltárak 45. Budapest, 1969)

A király 1870. augusztus 01. napjával kinevezte az Állami Számvevőszék első elnökének Gajzágó Salamont.¹⁶

Összefoglaló

A képviselőház tagjait 1870 évben is még csak az foglalkoztatta, hogy ne az osztrák modellt alkalmazzuk, és az új szervezet sehogy se kapcsolódhasson a Monarchia közös hivatalaihoz. A magyaros jelleg hangsúlyozása az első vezető megválasztásánál is szerepet játszott, hiszen a szakértelemmel szemben (Weninger Vince cikket jelentetett meg ebben a témában, de a közös pénzügyminisztériumban dolgozott) az ilyen tevékenységgel még nem foglalkozó erdélyi magyart (Gajzágó Salamont) jelölték, majd nevezették ki. Külön kiemelném, hogy a magyaros jelleg nemcsak az elnök megválasztásánál játszott szerepet, de érvényesült az alapkoncepcióban is. Nem mechanikusan vetették el az osztrák-német szabályozást, hanem a nyugati minták közül került kiválasztásra az a modell, amelyik a magyar viszonyok között a legjobban alkalmazható volt. A Számvevőszék kezdeti lépései bizonyították, hogy a kormány ellenfelet látott az új szervezetben, és bár látszólag együttműködött vele, amikor csak lehetősége volt, hátráltatta annak munkáját. Ebből a felemás helyzetből azonban meg kellett találni a kiutat, és egyértelműsíteni kellett a Számvevőszék helyzetét, a pénzügyi igazgatás rendszerében.

³ BÉLAY Vilmos: *A Pénzügyminisztérium levéltára* (Levéltári leltárak 10. Budapest, 1960. - 6. oldal)

⁴ CSENERGY Antal levele Weninger Vincéhez 1870. január. *Csengery Antal hátrahagyott iratai és feljegyzései*, WCLASSICS Gyula bevezető tanulmányával. Fontes historiae hungaricae aevi recentioris Magyar Történelmi Társulat kiadása 1928. - 297-305. oldal

⁵ Képviselőházi irományok 1869. I. kötet 99. számú iromány

⁶ Képviselőházi irományok 1869. II. kötet 147. számú iromány

⁷ Képviselőházi irományok 1869. II. kötet 225. számú iromány

⁸ Főrendiházi napló 1869. I. kötet 195-197. oldal

⁹ *CSENGERY Antal hátrahagyott iratai és feljegyzései*, Wlassics Gyula bevezető tanulmányával. *Fontes historiae hungaricae aevi recentioris* Magyar Történelmi Társulat kiadása 1928 - 309. oldal

¹⁰ Képviselőházi irományok 1869. VI. kötet 543. számú iromány 59-63. oldal

¹¹ *CSENGERY Antal hátrahagyott iratai és feljegyzései*, Wlassics Gyula bevezető tanulmányával. *Fontes historiae hungaricae aevi recentioris*. Magyar Történelmi Társulat kiadása 1928 -314-315. oldal

¹² Képviselőházi irományok 1869. VI. kötet 571. számú határozati javaslat 157-158. oldal

¹³ Képviselőházi irományok 1869. VI. kötet 571. számú határozati javaslat 157-158. oldal

¹⁴ *CSENGERY Antal hátrahagyott iratai és feljegyzései*, Wlassics Gyula bevezető tanulmányával. *Fontes historiae hungaricae aevi recentioris*. Magyar Történelmi Társulat kiadása 1928 -21. oldal

¹⁵ *CSENGERY Antal hátrahagyott iratai és feljegyzései*, Wlassics Gyula bevezető tanulmányával. *Fontes historiae hungaricae aevi recentioris*. Magyar Történelmi Társulat kiadása 1928 -316. oldal

¹⁶ Képviselőházi napló 1869. X. kötet 369. oldal

A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának alakulása a 20. század elején

Írta: SALL ZSÓFIA

„Több százados tapogatózások és félénk kísérletek után a XX. század első éveiben végre sikerült teljes diadalra juttatni a büntetőjogban mindenütt azt az emberies s egyben a leggyakorlatiasabb eszmét, hogy a gyermek- és a fiatalkorban levő bűnelkövetőkkel szemben a büntetőjogi megtorlás gondolatát el lehet és el kell ejteni s velük szemben minden erővel a megelőzést, a javító nevelést kell intézményesen keresztülvinni.”¹

A fiatalkorúak és a büntetőjog a századfordulón

A 20. század büntetőjogi igazságszolgáltatásának alapja az első büntető-kódexünk, a köztudatban Csemegi-kódexként elhíresült 1878. évi V. törvénycikk², s az egy évvel későbbi, a kihágásokról szóló 1879. évi XL. törvénycikk voltak. Ezen törvényekben már részben megtalálhatóak azon újtó gondolatok, amelyek a fiatalkorúakkal kapcsolatban az enyhébb elbánást helyezik előtérbe, s inkább a javító-nevelésben foganatosított megelőzést, illetve a fogházakban is az elkülönítést szorgalmazzák. Így például elrendeli, hogy a büntetendő fiatalkorú egyének szabadságvesztésbüntetésük egész időtartama alatt a többi fogolytól elkülönítve legyenek, továbbá azt is, hogy a fogházra ítélt, húsz éven aluliak számára magánelzárás helyett javítóintézeti nevelés is ítéltető legyen. Ezen kívül fontos kiemelni, hogy a kódex alapján sem halálra, sem életfogytig tartó fegyházra nem ítéltető, aki a büntetett elkövetésének idején huszadik életévét még nem töltötte be. A további fontos rendelkezéseket, pedig a későbbi

szabályozás megfelelő részénél írom le az összehasonlítás megkönnyítése végett.³

Azonban előjáróban még annyi elmondható, hogy az azt megelőző szabályozáshoz képest a kódexben „lényeges vívmányként értékelendő a büntetőjogi felelősség alsó korhatárának törvénybe iktatása, a differenciált felelősségre vonási rendszer kialakítása, a javítóintézeti nevelés szankció törvénybe foglalása.”⁴ Ugyanakkor az első novella kidolgozásakor, már több kifogás is megfogalmazódott Csemegi művével szemben. Többek között, hogy „figyelmen kívül hagyja a 12 éven aluli gyermekek „erkölcsi megmentését”, s „hogy a mai terminológiával „fiatalkorú” büntetésekkel szemben a törvényben a megtorlás, és nem a nevelés célja jelenik meg”.⁵

A későbbiekben részletezett büntető novella indoklása mindezzel kapcsolatban a következőt mondja ki: „[b]üntetőjogunknak a fiatalkorúakra vonatkozó eme rendelkezései a tudomány újabb állása szerint sem nem igazságosak, sem nem célszerűek, gyakorlatilag pedig káros eredményekkel járnak. Nem igazságosak, mert megtorló jellegük van s a fiatalkorúak egyéniségének figyelembevételét kizárják...De a mily igazságtalan, oly kevésbé célszerű is a mai büntetési rendszer.”⁶ Nem véletlenül fogalmazza meg kritikáját Balogh Jenő sem, hiszen véleménye szerint teljes mértékben szakítani kell a fiatalkorúak kapcsán az akkori büntetőjog elveivel, s büntetési rendszerével.⁷ Tehát ezt hivatott orvosolni az első novella, a túlzottan szigorú szabályozást, s a visszaintegrálás központi szerepének hiányát.

Így érkezünk tehát el az eddig szóban forgó Csemegi-kódex első novelláris változtatásaihoz, az 1908. évi XXXVI. törvénycikkhez, melynek második fejezete rendelkezik a fiatalkorúakkal kapcsolatos módosításokról. Egyúttal ezen rendelkezések hatályon kívül helyezték a korábbi kódex számos szakaszát.

A korhatárok jelentősége

A második fejezet először is a korhatár kérdésével foglalkozik, s kimondja, hogy az ellen, aki a büntett vagy vétség elkövetésekor életének tizenkettedik évét meg nem haladta (gyermek), sem vád nem emelhető, sem bünvádi eljárás nem indítható.⁸ Tehát a fiatalkor alsó határát tizenkét évben jelöli meg a törvény, amely rendelkezés lényegében nem változtat a Csemegi-kódex szabályozásán.⁹ Ezután kimondja, hogy a hatóság, amely elé a gyermek került, az iskolai hatóságnak vagy a házi fegyelem gyakorlására jogosított személynek adhatja át megfenyítés céljából, amely közül az előbbi a gyermeket megdorgálhatja, vagy iskolai elzárással fenyegetheti. Ha a gyermek korábban rossz erkölcsi környezetben nevelkedett, úgy a hatóság köteles a gyámhatóságot értesíteni, s ha az ő érdekében szükséges ideiglenesen a legközelebbi állami gyermekmenhelyen kell elhelyezni, továbbá gondoskodnia kell a megfelelő javító nevelésről is.¹⁰ Így tehát a változtatás máris választ ad a felmerülő problémákra, kérdésekre, hiszen rendelkezik a bünvád alá nem vonható gyermekek esetén foganatosítható intézkedésekről és megoldást kíván nyújtani arra az esetre is, ha az elzárás feltehetőleg az egyén környezetének köszönhető.

A következő szakasz pedig a fiatalkor felső határát a tizenhatedik életévben állapítja meg, ugyanakkor a büntetőjogi felelősségre vonást még egy feltételhez köti azáltal, hogy elvárja a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettséget is. Az ilyen esetekben a bíróság szükség esetén, elrendelheti a fiatalkorú házi felügyelet alatt tartását, illetve intézkedhet aziránt, hogy házi vagy iskolai fenytést kapjon, ha pedig rossz erkölcsi környezetnek volt kitéve szintén javítónevelést rendelhet el.¹¹ Mindez már bizonyosfokú eltérést mutat az 1878-as törvényhez képest, hiszen abban a szükséges belátás hiányában csak a tizenhatéves aluliak számára volt értékelhető, tehát a felső korhatár kettővel alacsonyabb volt.¹² Ezen korábbi szabályozás azért is meglepő, mert az azt megelőző szokásjogi

tendenciák szintén a tizenkettőtől tizenhatalc éves korú egyéneket tarották fiatalkorúnak.¹³

A szankciórendszer

Ezt követően pedig már mindkét feltétel fennállásakor kiszabható intézkedéseket olvashatjuk, mint a dorgálás, a próbára bocsajítás, a javító nevelés illetve a fogház- vagy államfogházbüntetés.¹⁴ Mindezek közül az első három talán a novella legfontosabb újításai közé tartozik, hiszen a korábbi szabályozás csak az alábbi büntetési szankciókat határozta meg. Egyrészt halállal vagy életfogytig tartó fegyházzal büntetendő büntett miatt két évtől öt évig terjedhető börtönt, másrészt öt évtől tizenöt évig tartó fegyházzal vagy államfogházzal büntetendő büntett miatt két évig terjedhető börtönt, illetőleg hasonló tartamú államfogházat; harmadrészt más büntettek miatt két évig terjedhető fogházat, s végül a vétségek miatt rendőri büntetést.¹⁵ Az előbbieket alapján egyértelműen megállapítható a novelláris szabályozás új koncepciója, mely még jobban keresztül kívánja vinni a fiatalkorúak eltérő, enyhébb, s visszaintegráló kezelését.

Ezután az új szabályozás kiemeli, hogy mellékbüntetések közül melyek nem szabhatóak ki fiatalkorúak számára, ilyen – józanésszel is belátható kivételek – a hivatalvesztés, a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése, s a pénzbüntetés, amely mint főbüntetés sem állapítható meg. Ez is egyfajta újítást mutat, miután a pénzbüntetés korábban nem tartozott ezen csoportba.

Ugyanakkor a novella szerint intézkedések kiszabásánál, s pontos meghatározásához többféle szempontot vesznek figyelembe. Egyrészt fontos vizsgálni a fiatalkorú egyéniségét, értelmi és erkölcsi fejlettségének fokát, másrészt életviszonyait, s az egyéb meghatározó körülményeket, amelyek alapján a bíróság azon intézkedés mellett fog dönteni, amely a terhelt erkölcsi fejlődését leginkább szolgálja.¹⁶ Ez a teljesen újító jellegű rendelkezés feltehetőleg a gyakorlatban eddig is megtalálható volt, de

véleményem szerint lényeges mozzanat, hogy törvényileg is deklarálva legyen.

1. A dorgálás

A dorgálás lényegét a következőképp írja le: a bíróság nyilvános tárgyaláson az elítélthez ünnepélyes komoly intelmet intéz és figyelmezteti őt, hogy újabb büntett vagy vétség elkövetése esetében ellene szigorú büntetést fog alkalmazni. Ugyanakkor azt is megfogalmazza, hogy mindez milyen esetekben nem alkalmazható, s alább az eljárási szabályokat is részletezi vele kapcsolatban.¹⁷

2. A próbára bocsátás

A próbára bocsátás viszont abban áll, hogy a bíróság a fiatalkorút ítélethozatal nélkül, megfelelő figyelmeztetés után egy évi próbaidőre, szigorú szabályokhoz kötött felügyelet mellett feltételesen szabadról hagyja. Amennyiben ez idő alatt kifogástalan magaviseletet tanúsított, az elkövetett cselekmény miatt folyamatba lévő eljárást meg kell szüntetni.¹⁸

3. Javító nevelés

Javító nevelést akkor rendelnek el, ha a fiatalkorú eddigi környezetében a romlás veszélyének van kitéve, züllésnek indult, vagy értelmi és erkölcsi fejlődése érdekében a javító nevelés más okból szükségesnek mutatkozik. A javító nevelést a bíróság határozatlan időtartamra mondja ki, de az a fiatalkorú huszonegyedik évének betöltésén túl nem terjedhet.

Ha javító nevelés alatt álló legalább egy évig az intézetben volt és teljesen megjavultnak látszik felügyelő hatóság meghallgatása után az igazságügyminister két évi próbaidőre kísérletileg szabadon bocsátja.¹⁹

4. Fogház- és államfogházbüntetés

Ha szigorúbb intézkedésre van szükség, a bíróság a fiatalkorút a törvény szerint halállal, fegyházzal, börtönnel vagy fogházzal büntetendő cselekmény miatt fogházbüntetésre,

államfogházzal büntetendő cselekmény miatt államfogházbüntetésre ítéli.

Olyan fiatalkorú ellen, aki a cselekmény elkövetésekor életének tizenötödik évét még be nem töltötte, fogházbüntetés csak a legsúlyosabb esetekben állapítható meg, továbbá a fogház- és államfogházbüntetés határozott tartamban, a bűnösség súlyához mérten állapítandó meg.

A fogházbüntetés legkisebb tartama tizenöt nap, leghosszabb tartama, ha a fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor tizenötödik évét betöltötte és cselekményére a törvény halál- vagy fegyházbüntetést állapít meg, tíz év, más esetekben öt év. Az államfogházbüntetés legkisebb tartama egy nap, leghosszabb tartama két év, s a fogházbüntetés a fiatalkorúak részére felállított külön fogházban hajtandó végre. A bíróság ítéletében elrendelheti, hogy a fiatalkorúak fogházában állja ki a kiszabott fogházbüntetést az oly elítélt is, a ki tizennyolcadik évét meghaladta, de huszonegyedik évét még nem töltötte be, viszont a fiatalkorúakra vonatkozó egyéb szabályok az ilyen elítéltekre nem alkalmazhatóak. Továbbá a bíróság azt is elrendelheti, hogy a fiatalkorú a fogházbüntetés után javító nevelésben vegyen részt. Ellenben ha szorgalmat tanúsított és javulásának jelét adta, a büntetés kétharmad részének kitöltése után az igazságügyminister a felügyelő hatóság meghallgatása után feltételes szabadságra bocsáthatja. Ebben az esetben az igazgató a gyermekvédő egyesületek vagy az e végből szervezett hivatalok közreműködésével gondoskodik a kibocsátott megfelelő elhelyezéséről, felügyeli annak magaviseletét. Mindezen felül a törvény kötelezővé teszi a felügyelő hatóságot bevezetését minden javító intézet és fiatalkorúak befogadására szolgáló fogház mellé.²⁰ Finkey Ferenc ezen előbbi intézményt a novella „helyes és üdvös” reformjaként emlegeti, hiszen nagyfokú ellenőrzést, véleményezést látnak el, ügyelek az intézetekb lévő fiatalkorúakra, „s gyakori látogatásaikkal és a kiküldött tagjaik által eszközölt patronage munkájukkal tevékenyen

hozzájárulnak a javító intézetek és a fiatalok fogháza működésének sikeréhez.²¹

Mindez jól láthatóan követi az elérni kívánt újításokat, hiszen a fiatalok számára az új szabályozás a börtönbüntetést már egyáltalán nem teszi lehetővé és minden esetben az enyhébb büntetést szorgalmazza.

Vétségek esete és a bűnvádi perrendtartás

A Kbt. egyes rendelkezéseit pedig akként módosítja, hogy a fiatalok kihágása esetén, e novella rendelkezéseit az alábbi eltéréssel kell alkalmazni.

Szabadságvesztésbüntetés ítéletében, elzárásbüntetést kell megállapítani, melynek leghosszabb tartama két hónap lehet. Ami a kihágásokat illeti, igencsak kevés szabályozást találunk a novellában, pedig a Kbt.-nak is csak igen kevés rendelkezése szólt a fiatalokról.²² Hasonló megállapítást tehetünk az 1900-ban hatályba lépett Bűnvádi perrendtartás kapcsán is, sőt talán elmondható, hogy az abban található idekapcsolódó szabályozás is inkább az anyagi jog megisméltéseként fogható fel, miután megismélti, hogy tizennyolc év alatt értelmi és erkölcsi fejlettséget kell vizsgálni az eljárás megindításához. Ami talán mégis jelentősnek

mondható a novelláris változtatásban, hogy a fiatalok ellen indított bűnvádi eljárásban, a mennyiben egy évi időtartamot meghaladó fogház- vagy államfogházbüntetés mutatkozik kiszabandónak a királyi járásbíró az iratokat további eljárás végett az illetékes királyi törvényszékhez köteles át tenni, s e miatt perorvoslat nem használható.²³ Mindezzel véleményem szerint ez ilyen ügyek kiemeltségét hangsúlyozzák, hogy egy magasabb fokú hatóságra bízzák az ügy elbírálást.

Összegzés

A novella legfontosabb újításait összegezve Dr. Vaskuti András nyomán elmondható, hogy megfogalmazza a gyermek- és fiatal fogalmát, előtérbe helyezi a gyermekvédelmi szempontokat, a korábbi belátási képesség helyett erkölcsi és értelmi érettséget szab feltételként és új intézkedési lehetőségeket vezet be. Fontosnak tarja továbbá a fiatalok életkörülményeinek feltárását, a fiatalok belüli további differenciálást, a fiatal felnőttek korúakra – anélkül, hogy ezt a kifejezést használná – enyhébb büntetési tételeket határoz meg és megszabja, hogy a fogházbüntetést a külön az ő számukra létesített intézményben kell végrehajtani.²⁴

Jegyzetek és hivatkozások

¹ FINKEY Ferenc: Büntetéstan problémák. Budapest, 1993, MTA Jogtudományi Bizottság kiadványai 4. VI. fejezet. A javító iskolák és a fiatalok fogháza. 208. o.

² A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvény cikk

³ A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvény cikk 42.§, 86.§, 87.§

⁴ VASKUTI András: A nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott ajánlások érvényesülése a fiatalok büntető igazságszolgáltatásában. Budapest, 2016, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. 41. o.

⁵ VASKUTI 2016, i.m. 42. o.

⁶ VASKUTI 2016, i.m. 42. o.

⁷ BALOGH Jenő: Fiatalok és büntetőjog. 1909, Magyar Jogászegylet Könyvkiadó Vállalata. 128. o.

⁸ A büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvény cikk 15. §

⁹ A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvény cikk 83. §

¹⁰ A büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvény cikk 15. §

¹¹ A büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvény cikk 16. §

¹² A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvény cikk 84. §

¹³ MEZEY Barna, A kor kérdése a magyar büntetőjog történetében, Rendészeti Szemle 2008/7-8. szám 25. oldal.

¹⁴ A büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvény cikk 17. §

¹⁵ A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvénycikk 85.§

¹⁶ A büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk 18.§

¹⁷ A büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk 19.§

¹⁸ A büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk 21.§

¹⁹ A büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk 24-25.§

²⁰ A büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk 26-31.§

²¹ FINKEY Ferenc 1993, i.m. 237. o.

²² A büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk 33.§

²³ A büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk 34-35.§

²⁴ VASKUTI 2016, i.m. 45. o.

A hatalmaskodás bűne a rendi Magyarországon

Írta: VÁNTUS BOGLÁRKA

A hatalmaskodás a nemesi jog részét képező magán deliktum volt, mely főként a rendi korszakban hódított magának számottevő teret a bűncselekmények körében. Leginkább „erőszakkal vagy erőszakkal való fenyegetéssel történő jogtalan akaratervényesítésként”¹ lehetne megfogalmazni. Lényeges, hogy az erőszak alkalmazása nem minősített egy-egy cselekményt automatikusan hatalmaskodásnak. A magyar rendi jog is ismerte a jogosan elkövetett erőszakoskodás intézményét, melyet a mai értelemnél szélesebben alkalmazott. A magyar szokásjog rendkívüli mértékben védte a nemesi birtokot, így lehetőséget adott minden nemes számára birtokának erőszakkal történő megvédésére is, akkor is, ha ennek során súlyos sérülés történt.² Tehát csak a jogellenesen alkalmazott erőszak tekintetében beszélhetünk hatalmaskodásról, megfogalmazhatjuk egyfajta hatalommal való visszaélésként is.

Történelmi áttekintés

A hatalmaskodás a középkor talán leggyakrabban elkövetett bűncselekménye volt. Korán, már Szent István korában megjelent a magyar jogban, bár az elnevezés csak később, a 13. században fejlődött ki. Szent István törvényei a gyilkosságot, a kardrántást, a szállások felgyújtását és a házfeldúlást sorolták a hatalmaskodás körébe.³ A patrimoniális monarchia felbomlásával folyamatosan növekedett a hatalmaskodás körébe sorolt bűncselekmények száma. A hatalom földbirtoknagyságra alapozott felfogásának eltűnésével a király már kevésbé volt tekinthető a legnagyobb területtel rendelkező földesúrnak, hatalmának fenntartásához támogatókra volt szüksége. Ennek következtében megkezdődött a

királyi vármegyék eladományozása. A királyi hatalom meggyengülésével párhuzamosan erősödött a főúri magánhatalom, aminek révén egyre többször került sor más birtokainak jogtalan elfoglalására.⁴ Mindezek hatására III. András 1298-ban hozott törvényei már a pusztításokat, kínzásokat, rablásokat, foglalásokat, valamint emberek megkárosítását, kifosztását, elrablását utalták a hatalmaskodás körébe. Ezen kívül bűnrészesnek mondta ki a törvény azokat, „*akik a hatalmaskodókat támogatják, velük szövetkeznek, vagy érdekükben közbenjárnak*”.⁵

Érdeemes még megemlíteni Luxemburgi Zsigmond 1405-ben hozott III. dekrétumának III. törvénycikkét „*hogy a tagcsonkítás tilos kivéve azokat, kiknek a király erre hatalmat adott*”.⁶ Kiadásának oka, hogy a vitás kérdéseket általában a helyi erőviszonyok döntötték el. Ez egyrészt a felek egymással szembeni jogellenes hatalom alkalmazását jelentette, másrésztől elterjedt volt az a gyakorlat, miszerint az eljáró bírók önhatalmúlag hoztak törvényes jogkörükön túlmenő ítéletet.⁷ A törvénycikk azokat a bírókat, akik királyi engedély nélkül rendeltek el testcsonkítást, szintén a hatalmaskodók körébe sorolta.

1439-ben Albert Király, majd 1495-ben II. Ulászló is egyaránt bővítette a hatalmaskodáshoz sorolt bűncselekmények körét. Így ide tartozott többek között a tanúskodásnak és a kiszabott elégtétel adásának megtagadása, hiteleshelyi kiküldöttek és a királyi emberek megsebesítése és megverése, valamint erőszakkal elfoglalt birtokok visszaadásának megtagadása.⁸ Jól megfigyelhető ezen a folyamaton a párhuzam a királyi hatalom egyre csökkenő mértéke a főúri családok javára és a hatalmaskodás körének szélesítése vonatkozásában. A gyenge hatalommal az emberek merészebben szálltak szembe, ami oda vezetett, hogy 15. század végére majdnem az összes olyan esetet, amikor valaki hatalmával, erejével visszaélve más tulajdonában, testi épségében kárt tett, vagy jogait csorbította, a hatalmaskodás esetei közé sorolták.⁹

Lényegi változást hozott Hunyadi Mátyás 1486. évi XV. törvénycikke, mely elkülönítette a nagyobb hatalmaskodás és a kisebb hatalmaskodás

eseteit. Később a szatmári békét követő nyugalmi állapotok kedveztek a büntetőjogi jogszabályok enyhítésének is. III. Károly a feszültségek oldódása és a megbocsátás jeleként számos bűncselekményt kivett a legsúlyosabb büntett, a hűtlenség köréből.¹⁰ Ez pedig azzal járt, hogy a hatalmaskodás esetei újból bővültek, ezúttal a hűtlenség köréből átkerült büntetendő cselekményekkel. Mind az 1486:15. tc., mind pedig III. Károly 1723:10-12. törvénycikkeinek rendszerével a későbbiekben részletesebben is foglalkozom.

A hatalmaskodások felszámolása a 15. században kezdődött, főleg a perjog eszközeivel próbálták meggyorsítani az ítélelhozatalt, majd pedig az egyre inkább államivá váló büntetőjog hatálya alá vonták a hatalmaskodásokat, kezdetben ugyanis nem számítottak közbűncselekménynek.¹¹ A folyamat egészen az újkorig tartott, amikor is a modern büntető törvénykönyvek az önhatalommal történő jogos erőszakot megtiltották, egyedül a jogos védelem esetére tartották alkalmazhatónak.¹²

A hatalmaskodások rendszere

A nagyobb és kisebb hatalmaskodások körét először tehát az 1486:15. törvénycikk különítette el. A nagyobb hatalmaskodások (actus majoris potentiae) a „nemes alapvető érdekeit, személyi és vagyoni jogait sértették.”¹³ A törvény 5 esetet rögzített a nagyobb hatalmaskodások körében.¹⁴ Ide tartozott a „nemesek házáinak megrohanása”, mely akkor is a nemesi lakóházba történő erőszakos behatolásnak számított, ha a ház nem nemesi telken épült.¹⁵ Továbbá ide sorolta a nemesi „birtokok és haszonvételeinek meg tartozékainak elfoglalását”, „nemeseknek megsebesítését, megverését” vagy megölését. A törvény felsorolja még a „nemeseknek igaz ok nélkül való letartóztatását” is. A korszakban ugyanis kétféle kényszerintézkedés létezett a gyanúsított szökésének megakadályozására: a befogás (letartóztatás) és a tömlöcztetés (vizsgálati fogság). Országos szokás szerint - bár törvénynek ellentmondva¹⁶ - a nem nemesek bármilyen

bűncselekmény elkövetésének gyanúja alapján letartóztathatóak voltak, ezzel szemben a nemesek letartóztatásának eseteit már a Hármaskönyv is szabályozta.¹⁷ Így nemes csak szándékos emberölés, gyújtogatás, rablás, lopás, útonállás elkövetése esetén a büntett színhelyén tetten érve volt letartóztatható. Ez a kör később, a 18. században a felségsértéssel, felségárulással, hazaárulással, váltóhamisítás alapos gyanújával bővült.¹⁸

Mint már említettem, a hatalmaskodások köre a 1723:10. törvénycikktől kezdve a hűtlenség köréből kivett esetekkel bővültek a nagyobb hatalmaskodások esetei. Ekkortól ide tartozott az ország rendes bírának, helyetteseinek, káptalani, királyi, vármegyei emberek sérelmére hivatalos eljárásuk során elkövetett letartóztatása, megverése, megsebesítése. Továbbá ide sorolták az ítélet végrehajtására kiszálló bíró másodkézben történő visszaüzését, szabad oltalomlevél megsértését, főrendiház tagjának vagy követnek országgyűlés helyén vagy nyilvánosság előtt történő megverését, megsebesítését; végül, de nem utolsón sorban a rokonok megsebesítését, tagcsönkítést és szemvájást.

A kisebb hatalmaskodások (actus minores potentiae; violentia) körébe „a nagyobb hatalmaskodás eseteit leszámítva, minden erőhatalommal elkövetett magánbűncselekmény”¹⁹ tartozott, különösen a jobbágyok letartóztatása, levelek tartóztatása, erdősejtés, hamis okirat készítése, felhasználása, álnév, álorcásság, vértagadás, széksértés. Ezen kívül ide tartozott a nagyobb hatalmaskodás körébe sorolt 5 eset nem nemes sérelmére történő elkövetése is.

Hatalmaskodási ügyek a bíróságok előtt

A hatalmaskodási ügyek mint magánbűncselekmények a rendi korszakban a sértett magánfél által voltak perelhetőek. Az eljárás akkuzatórius volt, azaz a vádat a magánfél képviselte. A rendi korszak vége felé azonban megfigyelhető az eltolódás a közüldözés irányába.²⁰ A sértett félnek a hatalmaskodás helye

szerint illetékes megyésispánhoz vagy alispánhoz kellett fordulnia. Hatalmaskodás vádjával a városokat is perbe lehetett idéztetni, ezeket az ügyeket a megyei törvényszéken vagy a királyi kúriában kellett elindítani.²¹ A hatalmaskodásokat a rendes bíróságok közül csak a királyi kúria bíróságai (a 15. század végétől ez jellemzően a királyi személyes jelenlét bírósága) és a congregatio generalisok, vagyis az közgyűlések tárgyalhatták.²²

A nagyobb hatalmaskodások büntetési tétele a fő- vagy jószágvesztés volt. A büntetés lényege az alternatívát kifejező vagylagosság volt. A kiszabott halálos ítélet helyett a sértett fél kiegyezhetett az elkövetővel vagyoni teljesítésre. Ha az erre szánt három nap eltelt, és a felek nem egyeztek meg a vagyoni megváltásban, és a sértett a halálbüntetést sem hajtotta végre, automatikusan jószágvesztés következett be, melynek kétharmada a bírót, egyharmada a sértettet és családját illette.²³ Főbenjáró ítéletet nőekkel és egyházi személyekkel szemben nem alkalmazhattak, őket teljes vagyonek Kobzás, vagy főválság megfizetésének kötelezettsége sújthatta.²⁴ A vagyonek Kobzás a rendi korszakban többféle célt szolgált. A hűtlenségek körében a jószágvesztés kizárólag bírságos jellegű²⁵, míg a becstelenségi deliktumoknál jóvátételi büntetés volt a sértett vagy rokonai részére. Ezzel szemben a nagyobb hatalmaskodás bünteténél vegyes, vagyis jóvátételi és bírságos jellegű büntetésként egyaránt funkcionált a vagyonek Kobzás.²⁶ A gyakorlatban azonban azt tapasztaljuk, hogy ritkán került sor az ítélet kimondására, a felek inkább önként, vagy fogott bírói ítélet alapján kiegyeztek egymással. Ennek az lehet az oka, hogy a hatalmaskodásnak vélt intézkedésről idővel kiderült, hogy valójában jogosan végrehajtott tett volt, ezért a felek inkább kiegyeztek és megszüntették a pert.²⁷

A kisebb hatalmaskodást elkövetőket az okozott kár és a perköltség megtérítésére, valamint bírság megfizetésére marasztalták.²⁸ Helyzetükről Kőfalvi Tamás az alábbiakat mondja: „A kisebb hatalmaskodás bűnében elítélt nemest nem lehetett

letartóztatni, kivéve, ha a jóvátételt és a kiszabott bírságot nem tudta kifizetni. Ebben az esetben a bíró 15 napig fogságban tarthatta az illetőt, hogy az idő alatt kiegyezhessen a felperessel. Ha ez nem történt meg, akkor átadta őt a per nyertesének, aki a károk megtérítéséig fogságban tarthatta, sőt szolgáljaként dolgoztathatta az elítéltet, de személyében nem bántotta őt.”²⁹ Láthatjuk, hogy kisebb hatalmaskodás esetén is lehetőséget adtak a felek kiegyezésére, az ügy bármely szakaszában dönthettek a megállapodás mellett a felek.

A következőkben egy megtörtént esetet hozok példának a hatalmaskodás gyakorlati szemléltetéséhez.

Miképp került Divény vára a Balassák kezére?

30

Ezt az esetet Werbőczy István formuláskönyvének első darabja őrizte meg az utókor számára. A könyvet Werbőczy írnokai állították össze 1503 és 1514 között. Leginkább olyan oklevelek kerültek bele, melyek Werbőczynek mint magánembernek, országbírónak és az erdélyi vajda ítélőmesterének voltak címezve, ezen kívül tartalmaz jó néhányat Werbőczy rokonainak, barátainak oklevelei közül is.

A jogeset szereplői Szobi Mihály, Werbőczy egyik legjobb barátja, valamint (Gyarmati) Balassa Ferenc, a királyi huszárok kapitánya.³¹ Szobi arról ír a királynak, hogy pár nappal korábban egy lakodalmas menetben tartottak az újdonsült házasság háza felé familiárisaikkal, amikor az úton szembetalálkoztak Balassa Ferencel és familiárisaival. Szobi familiárisai megkérték őket, hogy húzódjanak félre a keskeny ösvényről, amíg a menet családjaikkal és kocsikkal áthalad. Balassa familiárisai szidalmazni kezdték a lakodalmas menetet, szerintük Ferenc nagyobb úr; s a szót tett követte, a két csapat egymásnak rontott, közúti verekedéssel akarva eldönteni a kérdést. Mivel Szobi családjával az egyik kocsiiban ült, csak akkor értesült a verekedésről, amikor Balassa Ferenc kivont karddal melléjük ért, ekkor szép

szóval kérték, hogy hagyják abba a verekedést, és távozzon mindkét oldal békével. El is indultak, de Balassa Ferenc familiárisaival utánuk eredt, s újból összeverekedett a két csoport, még súlyosabb sérüléseket okozva egymásnak.

Szobi azért ír az uralkodónak, mivel a nádor (aki Balassa Ferenc sógora volt), nem tett lépéseket még az után sem, hogy Balassa megtámadta Szobi Mihály nemes familiárisainak házait, kiüzte onnan a családjaikat, vagyonukat pedig átengedte másoknak. Ezért Szobi arra kéri az uralkodót, hogy „*kegyeskedjék levelében megtiltani a nádor úrnak, hogy a jogi eljárást mellőzve önkényeskedéssel ártson nekünk, vagy megengedje, hogy Balassa Ferenc avagy más bántalmazzon és nyomorgasson minket*”³². Szobi Mihály családja ártatlanságuk bizonyítására akár még bíróság elé is kész volt állni.

S hogy mi köze ennek Divény várához? Szobi Mihály még évekkel a verekedés előtt örökösödési szerződés alapján megkapta a várat Ongor Jánostól, amit János özvegye és lánya megtámadott a bíróság előtt. Végül Szobi (feltehetőleg a verekedés hatására is) úgy vallott, hogy Balassa Ferenc eljegyezte egyik fiát az elhunyt Ongor János lányával, így kiadja nekik az őket megillető részt - többek között Divény várát is.

Balassa Ferenc és Szobi Mihály tehát mindketten a nemesi réteg felső részébe tartoztak,

habár Balassa Ferenc magasabban helyezkedett el a ranglétrán, majdnem bárónak számított, s a nádor sógoraként eredményesebben volt képes érvényesíteni jogait. A nemes megsebesítése pedig nagyobb hatalmaskodásnak számított, márpedig Balassa Ferenc megsebesült a verekedés alatt. Így Szobi egyértelműen jobban járt Divény várának átengedésével, mintha fő- és jószágvesztéssel sújtották volna, mivel a per után Balassa Ferenc megbocsátott neki, így nem marasztalták el hatalmaskodás büntettségével (ebben pedig egyértelműen szerepet játszott a vár átengedése).

Láthatjuk, hogy a középkori, kori újkori Magyarország jogellenesen elkövetett cselekményeinek jelentős szegletét alkották a hatalmaskodások. Olyan sokfajta cselekmény tartozott a körébe, hogy elmondhatjuk, szinte nem is volt olyan ember, aki ne került volna kapcsolatba ilyen esetekkel, akár mint hatalmaskodó, akár mint szenvedő fél. A hatalmaskodás fogalma a rendi korszak óta Magyarországon jelentősen megváltozott, leszűkült, ma már nem értünk alatta sem emberölést, sem gyújtogatást, de még rokonok megsebesítését sem. Főként hivatali visszaélésként azonban ma is tovább él, de számos más mai területet is sorolhatunk az egykori hatalmaskodás körébe.

Jegyzetek és hivatkozások:

¹ Magyar Művelődéstörténeti Lexikon IV. Budapest, 2005, Balassi Kiadó. 49. o.

² TRINGLI István: Segítők a későközépkori hatalmaskodásokban. In: Balogh Elemér - Homoki-Nagy Mária (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szeged, 2013, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. 701. oldal

³ Magyar Művelődéstörténeti Lexikon IV. Budapest, 2005, Balassi Kiadó. 49. o.

⁴ KŐFALVI Tamás: A hatalmaskodás bűne a középkorban. In: Tudományos Szemle, 24/2001. 89.o.

⁵ KŐFALVI 2001, i.m. 90. o.

⁶ Corpus Juris Hungarici

⁷ KŐFALVI 2001, i.m. 90. o.

⁸ KŐFALVI 2001, i.m. 91-92.o.

⁹ KŐFALVI 2001, i.m. 93. o.

¹⁰ MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Budapest, 2007, Osiris Kiadó. 275. o.

¹¹ Magyar Művelődéstörténeti Lexikon IV. Budapest, 2005, Balassi Kiadó. 49. o.

¹² Btk. 21-22. §

¹³ BÉLI Gábor: Magyar jogtörténet: az államalapítástól 1848.-ig. Pécs, 1995, Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. 88.o.

¹⁴ 1486. évi XV. törvénycikk főbenjáró ítéletben, az öt eset kivételével, senkit sem kell elmarasztalni, és hogy ha az urak tisztei vagy jobbágyai erőszakoskodnak, uraiknak esküvel kell magukat tisztázniok, azok részéről pedig igazságot szolgáltatniok 1. §

¹⁵ BÉLI 1995, i.m. 88. o.

¹⁶ Az 1630:40. tc. alapján letartóztatni bárkit „csekély gyanura” nem, csak a vizsgálat eredménye alapján lehetett.

¹⁷ Hármaskönyv I. rész 9. czim 2. §

¹⁸ BÉLI 1995, i.m. 155. o.

¹⁹ BÉLI 1995, i.m. 77. o.

²⁰ MEZEY 2007, i.m. 130. o.

²¹ KŐFALVI 2001, i.m. 98.o.

²² Magyar Művelődéstörténeti Lexikon IV. Budapest, 2005, Balassi Kiadó. 49. o.

²³ MEZEY 2007, i.m. 292. o.

²⁴ KŐFALVI 2001, i.m. 94. o.

²⁵ Az elkobzott vagyon a királyra, a Szent Koronára háramlott, a sértett fél nem kapott belőle részesedést.

²⁶ BÉLI 1995, i.m. 78-79. o.

²⁷ TRINGLI 2003, i.m. 692.-693 o.

²⁸ BÉLI 1995, i.m. 77. o.

²⁹ KŐFALVI 2001, i.m. 95. o.

³⁰ HERMANN Zsuzsanna: Miképp került Divény vára a Balassák kezére? In: Levéltári Közlemények 1992/1-2. 61-68. o.

³¹ Az oklevelek a formuláskönyvben keltezés és tulajdonnevek nélkül szerepelnek, a szereplők nevére Hermann Zsuzsanna a körülmények alapján következtetett, mint ahogyan arra is, hogy II. Ulászló uralkodása idején történt az eset 1511. február 14.-én.

³² HERMANN 1992, i.m. 63.o.

Szabadságvesztés-büntetések a Csemegi-kódexben

Írta: KÁRÁSZ MARCELL

A Csemegi-kódex néven elhíresült, 1878. évi V. törvénycikk a magyar jogtörténet első teljes, kodifikált büntető törvénykönyve, így jelentőségét nem lehet lebecsülni. E kódex megalkotásával a magyar jogtudomány évtizedes, ha nem évszázados lemaradását pótolta,¹ hiszen az 1867 után kialakuló alkotmányos keretek, elsősorban a jogbiztonság eszméjének érvényesülése megkövetelte egy egységes, kodifikált büntető törvénykönyv megalkotását.

A büntetőjogi kodifikáció kérdése már jóval korábban is felmerült, de ezek a kísérletek rendre kudarcba fulladtak. Az egyik legkorábbi javaslat az 1790-91-es rendi országgyűlésen merült fel, ugyanakkor e 1795-ben elkészült törvénymű végül nem került az országgyűlés plénuma elé.² Büntetéstanai szempontból e javaslat már a szabadságvesztés-büntetést helyezte a szankciórendszer középpontjába, a halálbüntetést pedig hat esetre korlátozta.³ Hasonló sorsa jutott a – szakirodalom által erős kritika alá volt, Finkey Ferenc által egyenesen a „reactios” jelzővel illetett⁴ – 1827. évi javaslat is, amely egyben visszalépést is jelentett: a törvényjavaslat számos különbséget fenntartott a nemesek és nem nemesek büntetőjogi felelősségre vonása tekintetében illetve a halálbüntetést is szélesebb körben alkalmazta az 1795-ös javaslatnál.⁵ Komoly előrelépést jelentett ugyanakkor a Deák-féle 1843. évi elaborátum, amely „a humánus és jogászai gondolkodás valódi remeke”⁶ volt. A törvényjavaslat teljes mértékben a jogegyenlőség talaján állt, pontosan meghatározta az általa használt büntetőjogi fogalmakat,⁷ büntetéstanai szempontból pedig a szabadságvesztés-büntetést helyezte a szankciórendszer középpontjába, a halálbüntetést egyáltalán nem ismerte.⁸ A forradalom és szabadságharc időszakában természetszerűleg a büntetőjogi kodifikáció nem teljesedhetett ki, míg a provizórium időszakában először az osztrák büntető törvénykönyvet

léptették hatályba,⁹ majd 1861-ban az Országbírói Értekezlet megalkotta az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat, amelyek – kevés változtatással¹⁰ – visszaállították a polgári átalakulás előtti magyar büntetőjogot.¹¹ Ez ugyanakkor azt is jelentette, hogy a büntetőügyekben eljáró bíróságok a kodifikálatlan szokásjog alapján voltak kénytelenek ítélni, amely viszont a kialakuló polgári állam működésével nem volt összeegyeztethető.¹² Így egyre markánsabbá vált az igény egy kodifikált, a büntetőjogi felelősségre vonás alapelveit és a konkrét büntetendő tényállásokat is tartalmazó kódex megalkotására.

Erre végül az 1870-es évek elején került sor, amikor Csemegi Károly, az igazságügyi tárca államtitkára megbízatást nyert egy kódextervezet kidolgozására. Az elaborátum végül – többszöri átdolgozás után – 1875 novemberében került a képviselőház elé.¹³ A javaslatot az országgyűlés elfogadta, ezt követően 1878 májusában a király szentesítette is azt, így a törvény az 1878. évi V. törvénycikként bekerült a törvénytárba és – kiegészítve a kihágásokról szóló 1879. évi XL. törvénnyel – 1880. szeptember 1-jén lépett hatályba.¹⁴ A kódex jelentőségét nem lehet alábecsülni, mivel ez volt a magyar jogtörténet első, kodifikált büntető törvénykönyve. Bár számos korabeli politikus és büntetőjogász kritizálta a törvényt, mivel az nem 1843. évi javaslatot vette alapul, a kódex kritikusai is elismerték annak kiemelkedő jelentőségét.¹⁵ Összefoglalva a kódex által követett fő elveket, a törvény a bűncselekmények trichotomikus rendszerét alkalmazta (kihágások, vétségek és büntettek), kimondta a nullum crimen és nulla poena sine lege elveket, az általános rész tartalmazta a különböző fogalmak meghatározásait, de ezek körében tág mérlegelési jogkört biztosított a bíróságoknak,¹⁶ emellett a tettbüntetőjogi szemlélet mellett foglalt állást.¹⁷ Ez utóbbi állásfoglalás következtében a törvény

hátrányai között kell emlitenünk azt, hogy csak csekély mértékben volt figyelemmel az elkövető személyére – ez kiváltképp a fiatalok és visszaesők esetén jelentett problémát, amelyet a kódex novellái oldottak csak meg.¹⁸ Egyes kritikusok felróták Csemeginek a dogmatika melletti túlzott elköteleződését is, amely azt eredményezte, hogy „a BTK.-ek nem felelnek meg az életnek,”¹⁹ így például nem állt rendelkezésre a kódex dogmatikailag kifogástalan, komplex büntetés-végrehajtási rendszeréhez megfelelő intézményi háttér.

Rátérve a kódex szankciórendszerére, a törvény – a polgári szabadságjogok megjelenésével összhangban – a szabadságvesztés-büntetést helyezte a büntetési rendszer középpontjába. Ezen belül a kódex a fegyház, a börtön és a fogház kategóriáit ismerte, ezen felül alkalmazta az ún. államfogházat is.²⁰ A kódex már csak igen szűk körben tette alkalmazhatóvá a halálbüntetést. A szabadságvesztés-büntetések melletti állásfoglalás helyessége mellett számos érv szól, például a büntetési nemek speciális és generális prevenciót elősegítő jellege, illetve azon büntetékiszabási elv, amely szerint a szabadságvesztés-büntetéseknel a büntetés mértékét könnyen az elkövetett bűncselekmény súlyához lehet igazítani.²¹

A **fegyház** volt a szabadságvesztés-büntetések közül a legsúlyosabb büntetési nem. A fegyházbüntetés életfogytiglan vagy határozott időre volt kiszabható, utóbbi esetben a leghosszabb időtartama tizenöt, míg a legrövidebb két év volt.²² A fegyházbüntetést országos fegyencintézetben kellett letölteni.²³ A törvény a fokozatos vagy progresszív büntetés-végrehajtási rendszert érvényesítette, ezen belül is az ún. ír rendszert alkalmazta legalább háromévi fegyház vagy börtönbüntetés esetén, míg az ún. angol rendszer az ennél enyhébb büntetések esetén került adoptálásra.²⁴ E rendszerek lényege az volt, hogy a legszigorúbb büntetésektől fokozatosan haladjon az elítélt az egyre enyhébb fokozatokig, ezzel

előkészítvén a reszocializációt, másrészt arra készítvén őt, hogy a magaviseletét és a teljesítményét is ennek megfelelően alakítsa, hiszen ezektől függött a rendszerben történő „előrehaladása”.²⁵

A fokozatok a következőképpen alakultak. Az első fokozat a magánelzárás volt, amelyet az elítéltnak magánzárkában kellett letöltenie, a három évnél rövidebb időre ítéltknél ez a büntetés időtartamának 1/3-át, ennél hosszabb idejű szabadságvesztés-büntetéssel sújtott elkövetőknél pedig egy évet jelentett.²⁶ Komoly problémákat okozott ugyanakkor az infrastrukturális feltételek hiánya, ugyanis magánzárkák nem álltak elegendő mennyiségben rendelkezésre.²⁷ A második fokozat a közös fogság volt, amelynek keretén belül az elítéltek nappal közösen dolgoztak, enyhült a szigor és kedvezőbb elbánásban is részesültek, de éjjel ismét magánzárkába kellett vonulniuk. Ezen intézkedés azonban szintén végrehajtási nehézségekbe ütközött a fent említett infrastrukturális hiányosságokra való tekintettel.²⁸ FINKEY szerint pontosan ez volt a fegyházbüntetés (és a börtönbüntetés) végrehajtásának legnagyobb hiányossága, hiszen így a fegyencek (és rabok) éjjel is közös teremben maradtak, ami az „erkölcsi elrontásra [...] a legkönnyebb és legkedvezőbb alkalom.”²⁹ A harmadik stádium a közvetítő intézet volt, ahova azok kerülhettek, akik a három évet meghaladó szabadságvesztés-büntetésük időtartamának 2/3-át kitöltötték vagy életfogytiglani fegyházbüntetésükből tíz évet letöltöttek és a javulásra alapos reményt nyújtottak.³⁰ Ebből kitűnik, hogy a három évet meg nem haladó szabadságvesztés-büntetéssel sújtottak nem kerültek közvetítő intézetbe, így az ő esetükben a közvetítő intézet nélküli, ún. angol modell került alkalmazásra, míg a közvetítő intézetet alkalmazó rendszert ír modellnek nevezzük.³¹ Itt már a fegyházi fegyelem szinte egyáltalán nem érvényesült, a hangsúly egyértelműen a munkavégzésen volt.³² A közvetítő intézetbe helyezést a felügyelőbizottság ajánlása alapján az igazságügy-miniszter rendelte el.³³ Az első két fokozatnál említettek itt is érvényesek: az

országban egyszerűen nem volt elég közvetítő intézet ahhoz, hogy e rendelkezést a gyakorlatban meg lehessen valósítani. Az országban még a 20. század elején is mindössze 210 ilyen férőhely volt, amely semmiképpen sem volt elegendő.³⁴ A negyedik, utolsó fokozat a feltételes szabadlábra helyezés volt, amelyet a közvetítő intézetben lévők kérhettek, ha „jóviséletük és szorgalmuk által a javulás reményét megerősítették” és büntetésük háromnegyed részét, életfogytiglani fegyház esetén pedig legalább tizenöt évet letöltöttek.³⁵ A feltételes szabadlábra helyezést a fegyház vagy börtön felügyelőbizottságának kellett ajánlania és azt az igazságügy-miniszter rendelte el.³⁶ Bár a feltételesen szabadlábra helyezettek a tartózkodási helyükön élhettek, tehát nem kellett büntetés-végrehajtási intézetben tartózkodniuk, de szigorú szabályok vonatkoztak rájuk, például magukat a községi előljáró felügyelete alá kellett rendelniük és a hatóság engedélye nélkül nem költözhetek máshova.³⁷

A **börtön** leghosszabb időtartama tíz év, legrövidebb kiszabható ideje pedig hat hónap volt. A börtönbüntetést kerületi börtönben vagy az igazságügy-miniszter által kijelölt törvényszéki fogházban kellett végrehajtani.³⁸ Ez utóbbi kitétel a börtönépületek hiánya miatt került bele a törvénybe – FINKEY szerint a börtönre ítélteknek mintegy 3/4-e törvényszéki fogházakban töltötte le büntetését.³⁹ A börtönre ítélték hasonló szabályoknak voltak alávetve, mint a fegyencek, azonban ezek a szabályok valamelyest enyhébbek voltak. Így például nem kényszermunkát végeztek, hanem szabadon választhatták meg a megadott munkanemek közül az általuk végzendő munkát, továbbá jogosultak voltak naponta két órát a szabad levegőn is tölteni.⁴⁰ Utalni kell a fegyházbüntetés végrehajtásánál írottakra, mivel a rabok esetén elviekben ugyanúgy érvényesült négy- vagy háromstádiumú progresszív rendszer. Más kérdés, hogy az infrastrukturális adottságok a fegyencek progresszív büntetés-végrehajtási rendszerbe történő terelését sem tették lehetővé, így természetesen a rabok esetében ez még kevésbé érvényesülhetett.⁴¹ A fogházak és a

börtönök szabályozása egyébiránt „feltűnő egyezéseket mutat”, mind a Csemegi-kódexet, mind pedig a részletszabályokat rendező végrehajtási rendeletek tekintetében.⁴² Ennek következtében több büntetőjogász megkérdőjelezte a börtön mint büntetési nem szükségességét.

A **fogházbüntetés** minimuma egy nap, maximális időtartama pedig öt év volt.⁴³ A fogházbüntetést járási vagy törvényszéki fogházban kellett végrehajtani.⁴⁴ A fogházbüntetés szigorában és jellegében nagymértékben eltért az már említett két szabadságvesztés-büntetési formától. A foglyok munkára voltak kötelezve ugyan, de – a börtönhöz hasonlóan – a munkanemek közötti választási lehetőség megillette őket.⁴⁵ A fogház házirendje, ételmezési és fegyelmi szabályai jóval enyhébbek voltak a fegyháznál és a börtönénél.⁴⁶ A fokozatos rendszer három stádiuma – közvetítő intézet nem létezett a foglyok esetében – is eltérésekkel került alkalmazásra: magánelzárás csak egy évnél hosszabb fogházbüntetésre ítéltknél volt alkalmazható, a közös munka után pedig az egy évnél hosszabb fogházbüntetésre ítélték a rabokra vonatkozó szabályok alapján feltételesen szabadlábra helyezhetőek voltak.⁴⁷ Természetesen az infrastrukturális hiányosságok itt is érvényesültek, kiváltképp azt figyelembe véve, hogy a börtönbüntetésre ítélték is gyakran fogházakban töltötték le büntetésüket, nagy mennyiségű fogházi férőhelyet lefoglalva.

Meg kell említeni még az **államfogház** intézményét, amely büntetési nem „elsősorban politikai, társadalmilag menthető cselekményekre”⁴⁸ volt kiszabható. Időtartamát tekintve egy naptól tizenöt évig terjedhetett, munkakötelezettséggel nem járt, a házirend és fegyelmi kérdések tekintetében pedig a börtönnél enyhébb szabályok vonatkoztak rá.⁴⁹ Államfogház volt kiszabható például párviadal vétsége esetén, lázadás büntetének elkövetésekor vagy éppen a felségsértés egyes enyhébb alakzatainál. Az államfogház tehát valamelyest elkülönült a többi

szabadságvesztés-büntetéstől, mivel egymástól nagymértékben eltérő jellegű bűncselekmények esetén is lehetőség volt a kiszabására, továbbá a büntetés hagyományos, preventív funkciója sem érvényesült e büntetési nemnél.

Röviden ki kell még térni az **elzárásra** is, ugyanakkor e büntetési nem csak kihágások esetén kerülhetett kiszabásra, tehát e szankciót a kihágási büntető törvénykönyv (1879. évi XL. törvény), és nem pedig a Csemegi-kódex szabályozta.⁵⁰

Összességében a Csemegi-kódex szankciórendszere a szabadságvesztés-büntetések tekintetében egy komplex, átfogó rendszert alkotott, amely azonban számos kívánnivalót hagyott maga után. Ilyen volt például a fiatalkorú, a visszaeső, a megrögzött és a kóros elmeállapotú elkövetők esetén a büntetések differenciálásának hiánya, holott ez elengedhetetlen lett volna, hiszen

mindegyik esetben más-más célja van a büntetésnek és ehhez más-más eszközök szükségesek. E problémát később a novellaris változtatások részben orvosolták. További égető probléma volt az infrastrukturális feltételek teljes hiánya, amelyet a kormányzat próbált ugyan orvosolni fegyházak, börtönök, fogházak és közvetítő intézetek létesítésével, ugyanakkor a századfordulóra az érezhető pozitív változások ellenére sem sikerült teljes mértékben kielégíteni az infrastrukturális igényeket.⁵¹ Hiába szerepelt tehát a korszak egyik legmodernebb szankciórendszere és büntetés-végrehajtási rendszere a Csemegi-kódex lapjain, Balogh Jenő – talán kissé túlzó –

megállapítása szerint „a valóságban a büntetési rendszernek egyik fokozata sem [hajtatott] végre.”⁵²

Jegyzetek és hivatkozások

¹ MEZEY Bama (szerk.): Magyar jogtörténet. Budapest, 2007, Osiris Kiadó. 329.o.

² FINKEY Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest, 1909, Grill Károly Könyvkiadóvállalata. 76.o.

³ FINKEY 1909, i.m. 76.o.

⁴ U.o.

⁵ FAYER László: A magyar büntetőjog kézikönyve. Budapest, 1900, Franklin-Társulat. 48.o.; FINKEY 1909, i.m. 76-77.o.

⁶ FINKEY 1909, i.m. 79.o.

⁷ MEZEY 2007, i.m. 320.o.

⁸ FAYER 1900, i.m. 54-55.o.; FINKEY 1909, i.m. 78-80.o.

⁹ FINKEY 1909, i.m. 80.o.

¹⁰ Például a bűncselekmény megállapításánál és a büntetés kiszabásánál a nemesek és nem-nemesek közötti különbségtételt az Értekezlet kifejezetten megtiltotta, ld. FAYER 1900, i.m. 62.o.

¹¹ FINKEY 1909, i.m. 81.o.

¹² U.o.

¹³ U.o.

¹⁴ FINKEY 1909, i.m. 82.o.

¹⁵ Kritikusan fogalmazott például FAYER, de ő is elismerte a kódex önálló jellegét és külön méltatta annak kiemelkedő részletességű indoklását. Ld. FAYER 1900, i.m. 65-67.o.

¹⁶ MEZEY 2007, i.m. 340-341

¹⁷ MEZEY 2007, i.m. 330-331.o., 337-338.o.

¹⁸ MEZEY 2007, i.m. 332.o.

¹⁹ FINKEY 1909, i.m. 82.o.

²⁰ 1878. évi V. törvény 20. §

²¹ KORMÁNY Zita – SZALÓKI Gergely: A Csemegi-kódex szankciórendszere I. In: Jogelméleti Szemle, 2011/3.

²² 1878. évi V. törvény 22. §

²³ 1878. évi V. törvény 28. §

²⁴ KORMÁNY – SZALÓKI 2011, i.m.; MEZEY 2007, i.m. 370.o.

²⁵ KORMÁNY – SZALÓKI 2011, i.m.

²⁶ 1878. évi V. törvény 30. §; 38. §

²⁷ A pontos adatokat ld. FAYER 1900, i.m. 165-167.o.

²⁸ FAYER 1900, i.m. 166.o.

²⁹ FINKEY 1909, i.m. 384.o.

³⁰ 1878. évi V. törvény 44-47. §

³¹ MEZEY 2007, i.m. 370.o.

³² FINKEY 1909, i.m. 385.o.

³³ 1878. évi V. törvény 46. §

³⁴ FINKEY 1909, i.m. 385.o.

³⁵ 1878. évi V. törvény 44-48. §

³⁶ 1878. évi V. törvény 48. §

³⁷ FINKEY 1909, i.m. 386.o.

³⁸ 1878. évi V. törvény 36. §

³⁹ FINKEY 1909, i.m. 188.o.

⁴⁰ 1878. évi V. törvény 37. §; FAYER 1900, i.m. 169.o.

⁴¹ 1878. évi V. törvény 37-38. §; ld. továbbá ehhez: FINKEY 1909, i.m. 388-389.o.

⁴² MEZEY 2007, i.m. 369.o.; FAYER 1900, i.m. 170.o.

⁴³ 1878. évi V. törvény 25. §

⁴⁴ 1878. évi V. törvény 39. §

⁴⁵ 1878. évi V. törvény 40. §

⁴⁶ U.o.

⁴⁷ U.o.; FINKEY 1909, i.m. 390-392.o.

⁴⁸ FINKEY 1909, i.m. 389.o.

⁴⁹ 1878. évi V. törvény 35.§

⁵⁰ Az elzárásra és a kihágások egyéb büntetéseire ld: EDVI ILLÉS Károly: A kihágásokról szóló magyar büntető-

törvények és az azokra vonatkozó eljárási szabályok magyarázata. Budapest, 1892, Singer és Wolfner. 38-47.o.

⁵¹ Különösen rossz volt a helyzet közvetítő intézetek száma és minősége terén. MEZEY 2007, i.m. 370-371.o.;

⁵² BALOGH Jenőt idézi: MEZEY 2007, i.m. 371.o.

FILMAJÁNLÓ

Tizenkét dühös ember

• 1957 • amerikai filmdráma

[Ajánlja: Sall Zsófia]

Az 1957-ben bemutatott Tizenkét dühös ember című amerikai filmdráma egy esküdtszék zárt ülésére enged betekintenünk, ahol egy gyilkossági ügyben kell tizenkét férfinak döntést hoznia. A film elején elhangzó vádak igencsak egyértelműen bizonyítják az ifjú vádlott bűnösségét, nem véletlen tehát, hogy az egyik esküdttben felmerül a gyanú, hogyan is vághat minden ennyire tökéletesen egybe. Tizenegy minél hamarabb le szeretné zárni a vitát, hiszen egy forró napon nem kellemes hosszútávon egy helyiségben tartózkodni, no meg persze fontosabb dolguk is akad, mint egy ilyen egyértelmű ügygel foglalkozni. Azonban egy nem tágít, s úgy érzi miután egy fiatalember életéről döntenek, hosszabb megfontolást érdemelne az eset. Így tehát maradnak, s egyesével megvizsgálják a bizonyítékokat, amely beszélgetés közepette a téma már szinte nem is maga a gyilkosság, hanem a jelenlévők személyisége, előítéleteik és félelmeik. A kétkedő férfi nem állítja, hogy a fiú ártatlan, de miután ha bűnösnek nyilvánítják halálbüntetés vár rá, úgy gondolja megérdemel még egy kis időt, hogy tanácskozzanak róla. Így a bizonyítékokat elemezve megpróbálja maga mellé állítani a jelenlévőket, akikről mindeközben egyre többet tudhatunk meg. A filmet leginkább a régi filmek kedvelőinek ajánlom, de talán ez a nagy klasszikus, – melynek jellegzetessége, hogy a cselekmény mindössze egyetlen szobában zajlik – mindenki tetszését elnyeri.

KÖNYVAJÁNLÓ

Félj bátran

• 2017 • Al Ghaoui Hesna

[Ajánlja: Kovács Ákos]

Mindannyiunk életében valamilyen formában ott van egy érzés, hol erősebben, hol kevésbé erősen, ez pedig nem más, mint a félelem. Egyetemistaként stresszelünk egy-egy komolyabb zh, vagy vizsga előtt, aki pedig előrébb jár tanulmányaiban kissé félve, bizonytalansággal tekint a jövőbe a munkavállalási lehetőségeket illetően. Al Ghaoui Hesna, egyetemünk volt joghallgatója nagyon távol keveredett a jog világától, évekig tudósított a világ legkeményebb háborús terepein, ő osztja meg félelemmel kapcsolatos gondolatait ebben a remek könyvben. Egzotikus helyszíneken, főként a Távol-Keleten nyerhetünk bepillantást az Izrael és Palesztina közötti konfliktusokba, a helyi milíciák harcaiba és ennek nyomán a környéken élő emberek mindennapjaiba. Személyes történeteken keresztül mutatja be a félelem élettanát és elmére gyakorolt hatását, részletesen kielemezi hogyan viselkedik testünk életveszélyes helyzetekben, illetve foglalkozik a poszttraumás stressz szindrómával is. De foglalkozik hétköznapi félelmeinkkel is, melyeket egyáltalán nem szabad lebecsülni, mert sokkal kevésbé megfoghatók, mint mondjuk egy háború sújtotta területen a konkrétan beazonosítható támadások.

A könyv érdekes történeteinek túl a szerző megpróbál választ adni arra, hogyan alakítsuk át félelmeinket olyan „üzemanyaggá”, mely előrevisz minket, illetve hogyan kezeljük a stresszes helyzeteket. Komoly, érdekes, magával ragadó mű, melyet nem lehet letenni, minden oldalon izgalmat tartogat az elsőtől, az utolsóig.

Bemutatkozik a MÁJT TDK

Írta: BARKÓCZI DÁVID, NAGY VIRÁG ESZTER

Kedves Hallgatótársaink! Ebben a rövid összefoglalóban arra vállalkozunk, hogy bemutassuk Nektek a Magyar Állam- és Jogtörténeti Diákkör szakmai tevékenységét és közösségi életét, ezáltal bátorítva Titeket a csapatunkban való minél aktívabb részvételre.

Az egyre növekvő hallgatói létszám következtében meglehetősen nehéz megtalálni az egyetemen azt a közeget, amely egyaránt ösztönöz minket tudományos fejlődésre és biztosít számunkra otthonos környezetet. Erre kínálnak számotokra megoldást Karunk tudományos diákkörei, így az alkotmány- és jogtörténet iránt érdeklődő hallgatók számára a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre (MÁJT TDK). A TDK több mint harminc éves múltira tekint vissza, s az első éves hallgatók körében nagy népszerűségnek örvend. Közösségünk két okból is speciális helyzetben van: egyrészt az elsőéves hallgatók velünk találkoznak először egyetemi tanulmányaik során, így meghatározó elemei vagyunk a tudományos diákkérettel kapcsolatos kép kialakításában, másrészt a tantárgy alapozó jellege és kétszemeszteres oktatása behatárolja az általunk megszólítandók körét.

Rendszeres, szerdánként 18 órakor kezdődő üléseink alkalmával érdekes és sokszor tanulságos előadásokat hallgathattok, illetve lehetőségek nyílnak a kar oktatóival, valamint a szakma legjelesebb képviselőivel való személyes megismerkedésre, konzultációra és kötetlen beszélgetésre. Programjaink

keretében nem csupán átfogó ismereteket szerezhettek, hanem az alkotmány- és jogtörténet olyan részterületeivel is megismerkedhettek, amelyekre nem nyílnak lehetőségek az egyetemi oktatás tantervi keretei között. Hagyományos szerdai alkalmainkon kívül gyakran szervezünk tanulmányutakat és látogatunk el különböző büntetés-végrehajtási intézetekbe, így az e alkalmakon való részvétellel nem csupán elméleti, hanem gyakorlati ismereteket is bővíthettek.

Csapatunk örömmel segíti az olyan lelkes hallgatókat, akik egy-egy területtel áthatóbban kívánnak foglalkozni, emellett lehetőséget biztosítunk nekik tudományos cikkeik, valamint kutatási eredményeik a folyóiratunkban való megjelentetésére. Azok a magyar alkotmány- illetve jogtörténet tárgyakat teljesített tanulók, akik mélyebben szeretnék elkötelezni magukat a Tudományos Diákkör mellett, s aktív tagjává kívánnak válni egy összetartó, baráti társaságnak, azok minden év szeptemberében benyújthatják jelentkezésüket a tanszék demonstrátori pozíciójára.

A Magyar Alkotmány-és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diá majitdk@icloud.com minden érdeklő hallgatót a **szerdánként 18 órától** kezdődő ülésein. Ha féléves programunkkal vagy a TDK-val kapcsolatban bármilyen kérdésed van, írd bátran a majitdk@gmail.com e-mail címre, vagy keress minket a MÁJT TDK Facebook-oldalán.

Figyeld programjainkat és a Joghistoria aktuális számával kapcsolatos információkat az ÁJK A és B épületének hirdetőtábláin, valamint a TDK és a Joghistoria hivatalos Facebook-oldalán!

Tanulj Németország legpatinásabb egyetemén, avagy Universitat Heidelberg – „Jövő 1386 óta”

írta: SZILÁDI PÉTER

Igen, jól olvastad a címet, Heidelberg nem csak a kultúra, a történelem és a turisták varosa, hanem Nemetorsag legklasszikusabb egyetemvarosa a legnagyobb múltra visszatekintő intézménnyel karoltve. Ha szereted a várakat és a történelmet teljesen mindegy, hogy egy szemeszterre (mint például én) utazol-e ki vagy egész évre, a Campus Mundi reszkepzesre szolo osztondıjal mindenképpen megéri itt tanulni akár medikus, akár közgazdász, akár jogász szeretnél lenni. Engem például nem csak a mérhetetlen mennyiségű új elmeny vagy a nyelvtanulás lehetosege vonzott ebbe a városába, hanem az akár eleltre szolo barátságok kotese vagy éppen a tudományos elmélyülés is. Mint olvasod, annyi lehetoseg, annyi irány nyílik meg előtted, ha külföldi tanulmányokba vagsz, amelyek közül legalább egy ösztönző bizonyosan téged is megfog majd!

A „döntés” és a pályázás – Campus Mundi

Régi álmom volt, hogy Nemetorsagban tanulhassak, csodás emlekeim vannak még kiskorombol Baden-Würtemberg tartományról, mégis a társadalom, a precíz gondolkozás, a tudományos légkör az, ami mindenképpen arra sarkalt, hogy ide utazzak ki Erasmus+ osztondıjal. Sokat segített döntésem meghozatalában a Magyar Allam- és Jogtörténeti Tanszék mellett működő jogtörténeti csereszeminarium, ahol augsburgi, illetve régebben jénai egyetemistákkal volt szerencsém megismerkedni, így az egyetem kiválasztásában igen szakavatott személyek voltak segítségemre. Mégis az ELTE Allam- és Jogtudományi Karán olyan széles választék tárul a hallgato elé, amikor a nemetorsagi lehetosegeket bongeszi, hiszen a legtöbb kapcsolat az ott található jogi karokkal épült ki az evek során. A bőség zavarában a Quacquarelli Symonds 2017-es vilagrangsoranak top 200-as listája is segítségemre volt. Ide 13 német felsooktatasi intézmény került fel, s a legelőkelőbb helyen a Heidelbergi Egyetem (teljes nevén Ruprecht-Karls-Universitat Heidelberg) végzett: az 1386-ban alapított intézmény az 39. lett a jogi

kepzest nyújtó karok listáján, ezzel magasan megelőzve bármely más egyetemet, jollehet főleg az utobbi idoben a muncheni Ludwig-Maximilians-Universitat is igen felzárkózott hozzá. Ezen túl sok oktatotomtol is hallottam igen kedvező híreket a végül kiválasztott egyetememrol, amely megerősítette elhatározásomat. Végül még az augsburgi és würzburgi intézményt jeloltem meg a heidelbergi mellett, de az első helyen megjelölt „alomegyetememre” végül sikeres lett a pályázatom.

Azonban jól tudtam, hogy a mobilitási programmal járnak bizonyos nehezsegegek, így tartottam az alacsony pénzügyi támogatástól, az itthoni és a külföldi tanulmányok összeegyeztetésének problémáitól, valamint az teljesen új környezettől is. Szerencsére már a pályázás előtt egy jó baratomtol ertesultem a Tempus Kozalapıtvany Campus Mundi nevén futó új osztondıjarol, melyet ugyan jóval magasabb követelményeknek (tanulmányi átlag, egyetemi tudományos tevékenység stb.) megfelelelessel lehet elnyerni, azonban a támogatás mértéke közel kétszer akkora, mint az Erasmus+ eseten, így az először felmerült feelmem gyorsan rendezodni látszott. Végül un. „zero grant” Erasmus+ mellé (azaz a fogadó egyetemen ingyenesen tanulhattam, de ebből a forrásból ösztöndíját nem

folyósítottak) Campus Mundi részképzésre szóló ösztöndíjat nyerhettem el. Azonban ezzel még koránt sem jött el a kiutazás ideje, igen sok mindent kell az embernek még kiutazás előtt intéznie, ahogyan én is tettem

A kiutazás előtti nyáron már megkezdtem előkészületeimet az útra; az Erasmus, illetve a Campus Mundi programhoz kapcsolódó dokumentumokat (pl. Learning Agreement) már korán el kellett készíteni és egyeztetni a kinti koordinátorral. A legnagyobb odafigyelést mégis a lakhatásom elintézése volt. Mindenki, aki Heidelbergbe, de általánosan is Németországba tervez menni, javaslom, hogy erre kitüntetett figyelmet szenteljen. A szobákba, illetve apartmanokba való jelentkezésről szóló tájékoztatást követő néhány órában már el is fogytak a helyek, így több társamnak is – sokkal drágább – alternatívát kellett találnia. Én azonban mindenképp az egyetem mellett működő kollégiumok valamelyikét javaslom, ezek sokkal olcsóbbak és az ember privát szféráját is jobban védik, mint néhány lakóközösség, de még a magyar kollégiumi rendszert sem lehet hozzá hasonlítani. A Campus Mundi ösztöndíjam egy negyedét költöttem el erre és teljesen saját konyhával, fürdőszobával és nappalival rendelkeztem, – és itt jön a lényeg – 5 percre az egyetemtől. Ehhez csak némi gyorsaságra és odafigyelésre volt szükség, így nagyon megéri!

Ezen kívül az előkészület során szükséges néhány szót ejteni a finanszírozás mindennapi módjáról, egyszerűbben szólva a magyar forintban kapott ösztöndíj legköltséghatékonyabb euróban történő felhasználásáról. Érdekes még itthon valamely banknál euró-devizaszámlát nyitni és devizakártyát igényelni, hiszen Magyarországon ezt a legtöbb helyen díjmentesen megtehetjük. A kártya segítségével külföldön bárhol tranzakciós költség nélkül, díjmentesen fizethetünk, s nem kell magas átváltási díj ellenében forintot váltanunk. Ennek ellenére vannak bizonyos

olyan költségek (így a kollégiumi díj), amelyeket csak német számláról lehet teljesíteni. Erre van egy kiváló konstrukciója a Heidelbergi Egyetemnek, de erről csak később. Ezen túl további felmerülő probléma, hogy az egyes Mastercard-típusú bankkártyákat esetleges módon bizonyos helyeken nem lehet fizetésre használni, viszont a későbbiekben kifejtendő német bankszámlához jár az általánosabban elfogadott Maestro kártya is, amellyel áthidalhatók a problémák.

Az ámulat és a felocsúdás után – azaz a félév kezdete

Sok ismerősöm, aki egyszer járt Heidelbergben, azt mondta, hogy megérkezésem után „szerelem lesz a város első látásra”. Én, bár az internetes keresés után némileg ismertem a nevezetességeket, ezt el sem tudtam képzelni. Azonban mégis így történt! Kiléptem a vasútállomásról, s miután megtekintettem a városnak egyébként nem is a legszebb részét, máris csak gyönyörködni tudtam benne. Ennek ellenére azért gyorsan felocsúdtam és figyelmemet az elintézendő dolgok felé vettem, hiszen abból is akadt bőven.

Az első utam az egyetem nemzetközi „Welcome Area-jába” vezetett, ahol aláírtam a megérkezésemet igazoló dokumentumokat (Confirmation of Arrival, Immatriculationsunterlage, stb.), hiszen ezeket 30 napos határidővel fel kellett tölteni a Scholarship oldalára. Ezt követően felvettem a kollégiumi kulcsomat, s elfoglaltam a „Plöck-ön” szállásomat. Az elébb említett szó egy híres heidelbergi utcanev, amelyről még szociológiai tanulmány is született az egyetem egyik professzorának tollából. Ez a környezet és a hely közelsége a belváros szívében rögtön elnyerte a tetszésemet, csakúgy mint az egyetem.

Az első három napon orientációs napokon vehettem részt, amely a mobilitási

programban keretében újonnan Heidelbergben érkezett hallgatók számára, specifikusan nyújtott igen sok segítséget. Amellett, hogy a többi hallgatóval jobban megismerhettük egymást, számos egyéb hasznos információval lettünk gazdagabbak. Magát a programot a nemzetközi ügyekért felelős prorektor, valamint nemzetközi iroda munkatársainak köszöntő szavai nyitották meg, melynek során megismerhettük kinti koordinátorunkat, valamint fontos információkat kaptunk a félévet érintő tanulmányi és adminisztrációs ügyekről, feladatokról. A második nap inkább játékosabb volt, jóllehet sokan nem tudtak részt venni, mert már ekkor is elkezdődött egy blokkszeminárium. Ezt idehaza kevésbé tudnánk elképzelni, de ahol a félév október közepén kezdődik, ott talán október elején is beleférhet néhány kurzus. Ennek következtében a harmadik napon, amikor a sportszervezetek mutatkoztak be, már igen kevesen maradtunk. Azonban érdemes volt a programon részt vennem, hiszen a hatalmas egyetemi sportcentrumban legalább el tudtam igazodni. Valóban, jól olvasod, akkora sportpark van Heidelbergben, hogy még egy profi magyar klub is megirigyelhetné. Több fedett kézilabda-, kosárlabda-, futsal-, vagy éppen tenispálya fogadja (ingyen!) a hallgatókat, nem is beszélve a futball- és amerikai futballstadionról vagy éppen a sportuszodáról. Én is kihasználtam az adandó lehetőségeket; a hosszútávfutó csapathoz csatlakoztam, akikkel nem csak kiváló hangulatban futhattam, de a várost és a környéket is jobban megismerhettem a futás közben. A program végül egy város-quizzel záródott, ahol az előkelő harmadik helyet csíptük el társaimmal, azonban az első helyről, azaz az ingyenes kirándulásról sajnos lecsúsztunk. A lényeg viszont megint a kiváló közeg és a barátságok kialakulása volt, mely mind a mai napig napi szintű beszélgetéseket, vagy régebben közös vizsgákra készüléseket jelentett.

De hogy a fentebb említett adminisztrációs kérdésekre is visszatérjek; ezekben a napokban nyitottam meg német bankszámlám az egyik német banknál, amelyik szerződéssel rendelkezik a fogadó egyetememmel. Ennek köszönhetően pedig ingyenesen tudtam elhelyezni rajta euró-tartalékjaimat, amelyeket szerencsére nem is kellett kiegészítenem a félév során, azok a Campus Mundi magasabb támogatási összegének köszönhetően elegendőnek bizonyultak az egész félévem során. Az un. Maestro-típusú kártyával pedig mindenütt tudtam fizetni.

Ahol minden történik: a Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg

Az adminisztratív kérdések után szükséges az egyetemről is kimerítően szólni, hiszen időm nagy százalékát falain belül töltöttem és minden pillanatát élveztem.

Az egyetemet, mint ahogyan a címből is kiderül, 1386-ban alapították, így Németország legrégebbi intézménye és az egyik legerősebb kutatóegyeteme egész Európának. A fent is citált nemzetközileg elismert rangsorban betöltött előkelő helyek bizonyítják, Heidelberg kiváló hírnevét, és vezető szerepét a tudományos közösségben. Az egyetem egy átfogó spektrumot kínál hallgatóinak: a humán, a társadalomtudományi (így a jogi) képzés mellett a természet- és orvostudományok, beleértve a gyógyszerészet területén is. Ezzel az intézménynek nem titkolt célja, hogy tovább erősítse az egyes tudományágak együttműködését, így az interdiszciplináris kutatásokat, valamint azt, hogy a társadalom és az ipar közvetlen tudjon táplálkozni az elméleti eredményekből. Ezt a törekvést behálózza a hagyományos értékek jövőorientált tudományos felfogása, hidat emelve a múltból a jövőbe, azaz ahogyan az egyetem mottója is szól: „Zukunft seit 1386”. Így összesen tizenkét karral rendelkezik az egyetem, köztük a két orvosi kart

működtetnek, egyet Heidelbergben a másikat pedig Mannheimban. Összesen 160 szakon így az egyetem több mint 40000 beiratkozott hallgatóval büszkélkedhet. Emellett több doktori programmal is rendelkeznek, s az Erasmus+ kapcsolat is 30 éve áll fenn az intézményben, csakúgy mint más kétoldalú kapcsolatok is (pl. a montpellier-i egyetemmel).

A fent említett két város közötti felosztáson túl Heidelbergben belül is több Campust találunk. A társadalomtudósok, így mi jogászok is, az óvárosban tanultunk, az „új” és a „rég” egyetemi épületben. Az elnevezés csalóka, hiszen a legtöbb itt található egyetemi épület, beleértve az egyes tanszékeket is, legkésőbb a 19. században épültek. A másik nagyon nagy jelentőséggel rendelkező épület, az egyetem központi könyvtára, amely egy idő után az elsődleges találkozóhelyünké vált legtöbbünknek, ugyancsak itt az óvárosban volt található. Érdekessége, hogy hajnali 1 óráig lehet benne tanulni, s már reggel 8-kor várja a kutató vágyó hallgatókat. Az épületet felújították az elmúlt pár évben, így egy igazán modern belső térben készülhettünk, amellett, hogy kívülről az egyik legszebb, legklasszikusabb homlokzat fogadott minket.

Említést tettem egy másik Campusról is, ezt az ún. „Im Neuenheimer Feld-en” találhatjuk, csakúgy mint a kollégiumok nagy részét is a sportpályákkal egyetemben. Ez egy nagyon modern egyetemi központ, az egész belvárost meghaladó alapterülettel. Kell is, hiszen a természettudósok – ideértve az orvosokat – nagy eszközigénnyel rendelkeznek. Ennek meg is van az eredménye, itt található a világ egyik legjobb onkológia-kutató intézete és neurológiai csoportja.

Ha mindez nem lenne elég, akkor még szót kell ejtenünk a városban is működő Max-Planck-Institute-ról. Ez egy független nonprofit kutatóhálózat Németországban, mely az 1911-

ben alapított Vilmos Császár Társaság jogutódként jött létre 1948. február 26-án. A társaság 80 intézetet működtet szerte az országban, Heidelbergnek 5 is kijut ebből. A csillagászati vagy éppen orvosi intézet mellett természetesen a nemzetközi jogi csoport igen kedves számomra. Két kutató is oktatott engem az intézetből a félévem során, egyik közülük ráadásul magyar születésű volt. Kiváló gyakorlati tapasztalatokkal lehettem gazdagabb nekik köszönhetően a kint töltött hónapjaim alatt. Ez a fajta praktikum-orientált oktatás egyebekben minden professzorra igaz volt, még a jogelméleti előadásokon is történeti jogeseteken keresztül mutatták be nekünk a téziseket. A vizsgák is hasonlóan alakultak, legtöbbször jogeseteket oldottunk meg vagy ítéletet írtunk, amelyet elő is kellett adnunk vagy moot court módjára valamelyik fél pozíciójába kellett helyezkednünk. Jóllehet nem volt külön vizsgaidőszak a szó itthon bevett értelmében, mégis minden vizsgára maradt időnk még úgy is, hogy igen magas szinten és legalább számomra nem megszokott struktúrában kérdezték tőlünk a leadott anyagot.

A félév során is akadtak elintézendő adminisztrációs kérdések (pl. Learning Agreement During Mobility), azonban mind az itthoni, mint a kinti koordinátorunk segítőkészsége miatt nem volt semmilyen problémám ezekkel, így koncentrálni tudtam a nyelvtudásom csiszolására, kutatásomra és a tanulmányaimra.

Látványosságok és közösségi élet Heidelbergben

Jóllehet még hosszú oldalakat tudnék írni az egyetem felépítéséről vagy éppen oktatási struktúrájáról, azonban a közösségi élet is több mint kiemelkedő. Az egyetemváros változatos programokat kínál a munka és a tanulmányok biztosítása mellett is. Mind a város és az egyetem sport és szabadidős tevékenységeket is ígér, valamint színházak, neves film- és zenei fesztiválok és számos

múzeum is elérhető itt, ami egy kifinomult és sokszínű kulturális légkört teremt. Heidelberg kétséget kizáróan Németország egyik legszebb városa. Népszerű helyi idegenforgalmi célpontok közé tartozik a világhírű Schloss Heidelberg, a történelmi utcák és kis „Gassék”, az óváros és a Philosophenweg, azaz a filozófusok útja, amely az egyik legszebb hegyi túraútvonal Európában.

Mégis az, ami ezt a különleges légkört kialakítja, az a fent említett 40000 hallgató. A város lakossága ugyanis alig négyszerese ennek a számnak, így a nagy mennyiségű turista mellett mindent meghatároz a diákok jelenléte. Így az egyetlen klasszikus értelemben vett szórakozóhely, vagy éppen az ugyancsak híres „Untere Straße” tele van éjfél után fiatalokkal. Utóbbiról érdemes egy kicsit részletesebben is szólnom. Ez a kis néhány száz méteres utca hangulatos kocsmákkal szegélyezett, s már a középkor hallgatóinak is teret szolgáltatott a szórakozásra. Nekem mégis az egyetemen több Campusban is megtalálható menzák töltötték be a közösség terek szerepét. A belvárosban található ún. „Marstall Mensa” ugyanis mindennap éjfélig várta a hallgatókat, akár futball mérkőzésre, akár csak egy kis beszélgetésre vágytak. A legtöbb mély beszélgetést én is itt folytattam, elutazásom előtti utolsó napokban is itt találkoztam a többiekkel. Ha valami igazán jól szimbolizálja a heidelbergi hallgatói életet az mindenképpen ez; akárhány jó barátom látogatott meg a félévem során, mindannyiszor csak ámultak a hangulatán és az ennek nagyban betudható hallgatói csapat igen erős koherenciáján.

Baden-Württemberg turista szemmel

Heidelbergben is el tudtam tölteni több napot mire bejártam minden ismert és kevésbé ismert részét, én mégis hamarosan a tartományt szerettem volna felfedezni, amely nagyban sikerült is. Kissé nehéz lenne az egész ország felfedezését célként kitűzni, bár igen gyors és pontos a távolsági tömegközlekedés

is, mégis legegyszerűbb a regionális eszközök – az egyetem által támogatott „Semesterticket-tel” való körbejárása volt.

Így szerencsém volt eljutni Neckargemündbe és a mellette fekvő Dilsberg várába először. Ez a Heidelberg közelében, a Neckar folyó völgyében található középkori település fennállásának 1000. évfordulóját ünnepelte 2008-ban. Várfal veszi körül, és egy régi vár romjairól gyönyörű kilátás nyílik a völgyre. Dilsberg fontos szerepet játszott a 30 éves háborúban és a francia forradalom alatt, azonban az 1820-as években lebontották, és csak a külső falak egy része, valamint a lépcső maradt fenn.

Ugyancsak a közelben látogattam meg Schwetzingent, ahol a kastélykert csodás, ezerszínben pompázó őszi látképe tárult elém. Innen nem messze pedig Speyerbe vezetett az utam, ahol a Dómot volt szerencsém megnézni, s részt venni a reformáció 500. évfordulójára rendezett programok egyikén. Engem mégis inkább az 1570-es speyer-i egyezmény megkötésének helye érdekelt. Ugyanis Szapolyai János Zsigmond követői itt kötötték meg az egyezményt, amelyben rendezték a kettészakadt királyság részeinek kölcsönös viszonyát, s amely értelmében létrejött az Erdélyi Fejedelemség is. Kis kutatás után a helyi múzeum igazgatójának segítségével eljutottam a helyszínre. Katartikus élmény volt látni és átélni történelmünk egy piciny szeletét oly messze határainktól.

Végül természetesen Mannheim, Stuttgart (mint a tartomány fővárosa), Karlsruhe (mint a német Legfelsőbb Bíróság és Alkotmánybíróság székhelye) és még több kisebb város sem kerülhette el a figyelmem, azonban ezek részletes ismertetése meghaladja az itteni kereteket.

Auf Wiedersehen Heidelberg!

Március elejére véget is ért hivatalos kötelezettségeimnek sora, letettem az összes

vizsgámat és az azokról szóló igazolásokat, csakúgy mint más dokumentumokat is összegyűjtöttem (pl. Transcript of Records, Certificate of University Attendance, stb.). Ezek nagyon fontosak, hiszen mind a kari koordinátornak, mind a Tempus Közalapítványnak szükséges benyújtani mindegyiket. Mégis ezen materiális dolgokon kívül sok minden mást hozok magammal, sosem feledem, amikor a híres heidelbergi Schloss-ban vagy az Alte Brückén

körülhéztem, vagy egyszerűen csak a filozófusok útjáról tekintetem le a városra. Mind-mind olyan (ráadásul azonnali) élmény volt, amit talán a már „túlromantizált” Heidelbergben mindenképp látni kell. Ezekre előre egyáltalán nem lehet felkészülni, ezt át kell élni! Ha egyszer kijutsz Heidelbergbe, majd hazautazol – egykori kedves német tanárom szavaival élve –, a szíved egy részét itt felejtet. Légy részese az élménynek!

Alte Universität

Gödöllőn járt a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék demonstrátorainak csapata

Írta: KOVÁCS ÁKOS

Gödöllőn járt a MÁJT TDK csapata, így ünnepeltük meg március 15-ét és emlékeztünk az 1848/49-es forradalom- és szabadságharc eseményeire. Megtekintettük a Gödöllői Királyi Kastélyt, illetve nagy sétát tettünk a településen, majd egy kellemes ebéddel zártuk a napi programot.

Március 15-én reggel indultunk el kis utazásunkra, melynek célja 1848 és '49 korszellemének megidézése volt. Szerettünk volna visszarepülni az időben, átélni azt a kort, melybe forradalmi ifjaink bekiáltottak és elindították azon változások folyamatát, melynek eredményeképpen hazánk kiharcolta magának helyét az Osztrák-Magyar Monarchiában. Miért Gödöllőre látogattunk el, amikor ott nem zajlottak forradalmi események? Azért, mert a gödöllői kastély később kedvelt pihenőhelye volt I. Ferenc Józsefnek, az Osztrák-Magyar Monarchia uralkodójának és feleségének Erzsébetnek. Furcsa, ellentmondásos érzelmek kerítik hatalmába az embert, amikor ezen gyűlölt-szeretett uralkodó személyiségét próbálja meg feltárni. Ferenc József volt az, aki levette a forradalmat, majd tejhatalmat adott Metternichnek, ezzel utat engedve a szabadságharcot követő véres megtorlásoknak. Majd szintén Ferenc József sújtotta számos szankcióval hazánkat az 1867-es kiegyezésig, hogy utána az ő uralkodása alatt produkálja Magyarország legnagyobb gazdasági fejlődését. Így Ferenc József volt a kapocs, mely összekötötte Gödöllőt és a szabadságharcot.

Korán megpillantottuk a kastély méltósággteljes, fehér-mályva falait, majd rövidesen elénk tárult teljes valójában ezen

gyönyörű barokk épület. A kastélyt Grassalkovich I. Antal építette, az építkezés 1735-ben kezdődött és első hulláma 1745-ben ért véget. 1746 és 1749 között zajlott a második ütem, ahol a kastély főépülete két új szárnnyal bővült, illetve megépült a katolikus templom is, lévén, hogy Grassalkovichék hívő katolikusok voltak. 1751-ben tisztelte meg látogatásával a gödöllői birtokot Mária Terézia, Grassalkovich Antal legfőbb pártfogója, kinek tiszteletére a főúr sóval beszóratta Gödöllő útjait, hogy a királyné szánkózhasson az augusztusi melegben. Az idegenvezetésnek hála bejárhattuk a kastély minden szegletét, szembesülhettünk a rengeteg gazdagsággal és szépséggel, melyet példás módon sikerült helyreállítani. A kastély második aranykorát Ferenc József és Erzsébet királyné uralkodása alatt élte. Sisinek kedvelt pihenőhelye volt Gödöllő, ahová elvonulhatott a bécsi udvar merev szabályai közül. Erzsébet királyné gyönyörű ibolyakék lakosztálya után továbbhaladtunk Ferenc József lakrésze felé, mely férfias eleganciával volt berendezve, központi eleme a hatalmas íróasztal volt, mely több mint száz év távlatából is tanúsítja, hogy az uralkodó napjának nagy részét munkával töltötte. Ferenc József halála után testvérének unokája, IV. Károly is sokat időzött a kastélyban, azonban hosszabb tartózkodásának a Monarchia összeomlása vetett véget.

Horthy Miklós Nagycenk mellett szintén Gödöllőn töltötte legszívesebben idejét sportolással, vadászattal és az államügyek intézésével. A háború után a kastély egyik szárnyába orosz katonák költöztek, másik szárnyában idősek otthonát alakítottak ki. A rendszerváltás után az orosz katonák távozásával áldatlan állapotok uralkodtak a

lepusztult kastélyban, a rekonstrukciós munkálatok a '90-es években kezdődtek el. Hazánk 2011-es Európai Unió elnöksége idején Gödöllő szintén fontos szerepet töltött be.

A kirándulás közben, parki sétánkat folytatva végigvettük az 1848/49-es forradalom- és szabadságharc jogfejlődésre gyakorolt vívmányait is, így vált igazán teljessé kihelyezett TDK ülésünk.

ELTE **ÁJK**
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

A folyóirat az alábbi oldalakon digitálisan színes változatban online is elérhető:

facebook.hu/joghistoria

majt.hu

issuu.com/joghistoria

eltereader.hu